

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Institutionen för svenska språket

Den 16 war iag och hälsa på dråningen

En diakron studie av pseudosamordning med förstaverbet *vara* i svenskan

Klas Hjortstam 2020

Magisteruppsats, SV2140 15 hp
Ämne: Svenska språket
Vårterminen 2020
Handledare: Peter Andersson Lilja

Sammandrag

I denna uppsats har användningen av pseudosamordning med förstaverbet *vara* kartlagts i ett material bestående av svenskt skriftspråk från tiden 1225 till 1950. Ett antal egenskaper har annoterats i förekomsterna och signifikanta förändringsmönster analyserats.

Det har visat sig att konstruktionen var i bruk i svenskt skriftspråk senast i mitten av 1300-talet, och då med obligatorisk rumsbetecknande bestämning i första verbfrasen.

Undersökningen har också givit underlag till ett förslag på när och hur pseudo-samordning med *vara* utan rumsbetecknande bestämning etablerades i svenskt skriftspråk. Varianten utan rumsbetecknande bestämning finns belagd i materialet från äldre nysvensk tid och framåt. De äldsta förekomsterna har alla egenheten att i andra verbfrasen ha ett objekt som förefaller tjäna som ställföreträdande rumsbestämning (ett animat objekt med specifik referent). Det som föreslås är att det vid denna tid var möjligt att utesluta rumsbetecknande bestämning i den första verbfrasen om ett sådant objekt fanns i den andra. Det föreslås också att i samband med detta uppstod möjligheten att tolka *vara och* som en konstruktion i sin egen rätt – så kallad *absentiv*, där subjektsreferenten är frånvarande för att utföra en aktion på en ospecificerad plats och därefter återvända.

Utöver förslaget ovan har noterats att den rumsbetecknande bestämningen *ute* ökat kraftigt i konstruktionen från 1600-talet – oftast tillsammans med ett andra-verb som uttrycker förflyttning – och att pseudosamordning med *vara* under 1800-talet (bl.a. tillsammans med just bestämningen *ute*) börjat användas pejorativt.

Innehållsförteckning

1. Inledning, syfte och frågeställningar	1
2. Forskningsöversikt	3
2.1. <i>Egentligen underordning?</i>	3
2.2. <i>En eller två händelser?</i>	4
2.3. <i>Aspekt/aktionsart eller lokativitet?</i>	4
2.3.1. Aspekt/aktionsart	5
2.3.2. Lokativitet	6
2.4. <i>BAKGRUND, MÖJLIGGÖRANDE eller FACILITERING?</i>	8
2.5. <i>Diakrona studier av PS</i>	9
3. Teoretiska utgångspunkter	10
3.1. <i>Definition</i>	10
3.2. <i>Bestämningarnas betydelse</i>	11
3.3. <i>Aktionsart eller lokativitet</i>	12
3.4. <i>Modell för beskrivning av förändring</i>	14
4. Material och metod	15
4.1. <i>Undersökta texter</i>	15
4.2. <i>Databasfråga</i>	16
4.3. <i>Tidsbestämning och periodindelning</i>	17
4.4. <i>Hur identifiera pseudosamordningar i materialet?</i>	17
4.5. <i>Parafrasmodell</i>	19
4.6. <i>Annotering av förekomsterna</i>	21
5. Resultat	22
5.1. <i>Relevanta träffar</i>	22
5.2. <i>Andelen pseudosamordningar – fråga 1</i>	22
5.3. <i>Bestämningarnas förekomst och placering – fråga 2</i>	23
5.3.1. Förekomst av rBest	23
5.3.2. Pre- postpositionerade rBest	25
5.3.3. Pre-/postpositionerade tidsadverbial	27
5.3.4. PS med extraherade objekt	29
5.4. <i>Fler mönster i materialet – fråga 3</i>	29

5.4.1.	De tidigaste förekomsterna.....	29
5.4.2.	Temporala bisatser	30
5.4.3.	Vad händer när rBest försvinner?.....	30
5.4.4.	Ute och spatsera, ute och ränna – sentida användingar av PSV	31
6.	Analys, diskussion och slutord	32
6.1.	<i>Andelen PS</i>.....	32
6.2.	<i>Den lättviktiga VI</i>.....	32
6.3.	<i>Analys av utvecklingen - PSV</i>.....	33
6.3.1.	Fornsvenska.....	33
6.3.2.	Äldre nysvenska	34
6.3.3.	Yngre nysvenska	38
6.3.4.	Nusvenska t.o.m. 1950	39
6.3.5.	En titt i kristallkulan – tendenser på nätet	40
6.3.6.	Summering hela perioden.....	42
6.4.	<i>Slutord</i>	43
6.5.	<i>Fortsatt forskning</i>.....	43
	Litteratur	45
	Bilaga A. Strukturella kriterier	50
	Bilaga B. Materialet.....	51
	Bilaga C. Databasfrågan	53

1. Inledning, syfte och frågeställningar¹

Denna uppsats berör diakron variation i ett urval *verbsamordningar* i svenskt skriftspråk. Verbsamordningar uttrycker prototypiskt två händelser (tillstånd etc.) medelst två verbfraser med gemensamt subjekt, samordnade med konjunktionen *och* (jfr (1)). I vissa språk har utvecklats en variant – *pseudosamordning*, hädanefter PS – även den med en verbfras på vardera sidan om *och*, men där hela konstruktionen förefaller beskriva en enda händelse (jfr (2)–(4)). PS förekommer i olikartade och geografiskt spridda språk i världen, men är mest frekvent brukad och uppvisar flest varianter i Europa och i synnerhet de fastlandsskandinaviska språken – danska, norska, svenska.²

(1) Hon solar och badar³

(2) Hon är och badar

(3) Hon går och badar

(4) Han sitter och läser

I PS upplevs ofta att den första verbfrasen, hädanefter V1, är betydelsvag, och finns där för att säga något om den andra verbfrasen, hädanefter V2. PS delar därmed drag med hjälpverbskonstruktioner (jfr (5)) och underordning med infinitivfras (jfr (6)).

(5) Hon ska bada

(6) Hon älskar att bada

(7) Hon är iväg och badar

(8) Hon går till stranden och badar

(9) Han sitter i rummet och läser

De verb som förekommer i V1 är ofta från vissa betydelsetyper; vanliga är befintlighetsverben *vara*, *sitta*, *stå*, *ligga* (varav de tre sista även kallas *positionsverb*) och rörelseverb som anger förflyttning till en viss plats, som *gå* (jfr (3)) (SAG 4:902–903).⁴ PS med dessa sorters verb i V1 förekommer både med och utan rumsbetecknande bestämning, hädanefter rBest (jfr (7)–(9)). Denna uppsats behandlar de PS vars

¹ Delar av inledningen är hämtad från en opublicerad kursuppsats av Klas Hjortstam. Samma gäller i någon mån för avsnitt 2–4.

² För en typologisk översikt se Kvist Darnell (2009:47–61). Jämför dock Ross (2016) som menar att fenomenet är mer spritt än tidigare känt.

³ När inget annat anges är språkexemplen konstruerade av författaren.

⁴ De fem betydelsetyper som ofta nämns i sammanhanget är 1. Verb som anger befintlighet (inklusive verbet *vara*, positionsverb som *sitta*, *stå*, *ligga*, *hänga* samt rörelseverb i viss användning: *springa runt*, *hoppa omkring*); 2. verb som anger förflyttning till en viss plats (*gå*, *åka*, *springa*); 3. verb som anger olika faser av en aktion (*börja*,

huvudord i första verbfrasen är *vara*, i dess betydelse av befintlighet, hädanefter PSV.⁵ Materialet som undersöks är från tiden mellan tidigt 1200-tal och 1950.

Att PS med just *vara* valdes beror på att det är ett av de vanligaste befintlighetsverben i PS samtidigt som det är relativt lite beforskat (för PS med befintlighetsverb som anger position, hädanefter PSP⁶ – se: Hilpert & Koops 2009, Kinn, Blensenius & Anderson 2018, Kvist Darnell 2008, SAG 4:902–905); mig veterligt har ingen empirisk studie på PSV i svenskan gjorts; den diskuteras dock i bl.a. Lundström (1939:107, 129–136), Andersson (1979), Ekberg (1983) och Sandøy (1986).

En intressant och obeforskad skillnad mellan svenska och de båda andra fastlandsskandinaviska språken (danska och norska) är att endast i svenskan är rBest alltid optionell; i de båda andra språken är den i skrivet och formellt språk normalt obligatorisk (för danska GDS:988, Juul Nielsen,⁷ för norska Sandøy 1986; NRG:536–537).

Uppsatsens syfte är att undersöka svenska skriftspråksbruket av PSV under tiden 1325–1950 och söka förklaringar till uppkomst, etablering och formell/semantisk utveckling. De konkreta frågeställningarna är

- 1) Hur fördelar sig PSV frekvensmässigt över tid bland alla verbsamordningar med V1 *vara* i dess befintlighetsbetydelse?⁸
- 2) Hur förändras PSV över tid med avseende på förekomst och placering av bestämmningar?
- 3) Vilka andra, för uppsatsens syfte relevanta, förändringar (utöver vad som framkommer av 1 och 2) kan noteras i PSV:s egenskaper?

Svaren på dessa frågor kan sammantaget bidra till att förstå varför rBest alltid är optionellt i svenskan. En komparativ studie med danska och norska låter sig dock inte göras inom ramen för uppsatsen.

Efter forskningsöversikten i avsnitt 2 redovisas i teoridelen (3) vald definition av PS och teoretiska utgångspunkter diskuteras. Det undersökta materialet presenteras i avsnitt 4, tillsammans med vald metod. Resultatet redovisas i avsnitt 5 följt av analys, diskussion, slutord och förslag på vidare forskning i avsnitt 6.

fortsätta, sluta, ta [i användningen av typen 'ska vi ta och börja?']; 4. verb som inleder artighetsuttryck (*vara god*); 5. verb som anger kanalen för en språkhandling (*ringa*).

⁵ SO delar upp verbet *vara* i 3 betydelser (förutom homonymerna med betydelse 'pågå', 'utsöndra var'): 1. befinna sig på viss plats, under kortare eller längre tid; 2. (i förb. med adjektiv) kunna beskrivas som ngn/ngt; 3. i förb. med subst. o.d. kunna klassificeras som ngn/ngt (SO, *vara*). Det är den lokativa betydelsen 1 denna uppsats avser.

⁶ Forkortningen SSL (eng. 'sit', 'stand' and 'lie' coordinations) har använts (t.ex. Blensenius 2015). Jag använder PSP, analogt med PSV.

⁷ Mailkontakt 2020-05-09. Juul Nielsen menar att exempel som *vi var i Göteborg og spiste surstrømming* är grammatiska, medan *vi var og spiste surstrømming* inte är det, åtminstone i skriven danska. Juul Nielsen är lektor vid Institutet for språk og kommunikation, Syddanske Universitet i Odense och författare till Nielsen (2011).

⁸ Hädanefter är det befintlighetsbetydelsen som avses för verbet *vara* när inget annat anges.

2. Forskningsöversikt

PS har förekommit i de fastlandsskandinaviska språken länge – konstruktionen går att finna i både fornsvenska och fornvästnordiska källor (Ekberg 1983:1; Josefsson 1991:154). Konstruktionen började nämnas i akademisk litteratur strax före 1900 (bl.a. Andersen 1894; Mikkelsen 1894, Jespersen 1895 och Cederschiöld 1897 – refererade i Kvist Darnell 2008:11–14). Till en början behandlades PS (under olika namn) främst i kortare texter och i samband med andra frågor (Kvist Darnell 2008:11–17; Andersson & Blensenius 2018:84). Den första empiriska undersökningen med visst fokus på pseudosamordning är Holm (1958) följt av bl.a. Vannebo (1969). Benämningen *pseudokoordination* myntades sannolikt av Teleman (1974:161–163). Diskussionerna berörde tidigt konstruktionens grad av språkriktighet. Intresset för det har dock avtagit och fokus är numera främst på dess semantik och syntaktiska status. De senaste decennierna har konstruktionen även beskrivits i ljuset av grammatikaliseringsteori. Här följer en summering av diskussionerna.

2.1. Egentligen underordning?

Tidiga kommentarer rörde ofta relationen mellan satser som (10) och (11) nedan (Båda exemplen Mikkelsen 1894, citerad i Kvist Darnell 2008:11–12).

(10) Vær saa god at gøre det

(11) Vær så god og gør det

En vanlig inställning var att varianten (10) var den ursprungliga, och att (11) inte var korrekt; en förklaring till att (11) alls förekom var att då orden *att* och *och* i talspråk ofta sammanföll i *å*, tenderade de att sammanblandas, vilket sedan spritt sig till skriftspråket. Alla delade inte denna uppfattning och debatten var stundtals livlig (Kvist Darnell 2008:11–46). Att V2 inte alltid står i infinitiv förklarades med att V1 ”smittade” V2 i analogi med äkta samordningar.

Ofta sammanblandas infinitivmärket *å* med konjunktionen *och*. Det har nog från början alltid hetat: *Gå ut att gå. Han gick ut att gå.* [...] Nu säger man allmänt *gå ut å gå* och skriver ofta *gå ut och gå*. Därav har sedan följt, att man säger och skriver *Han gick ut och gick* (Beckman 1935:132).⁹

Förklaringen att PS egentligen är underordning med infinitiv förekom således tidigt, och omfattas i senare tid bl.a. av Wiklund (1996, 2005) och Lødrup (2002), vilka med

⁹ Åttonde upplagan av ett verk som utgavs första gången 1904. Avsnittet är oförändrat så när som på den moderniserade stavningen.

argument från generativ teori menar att PS är ytrepresentationer av underliggande underordning med infinitiv (Kvist Darnell 2008:11–46).

2.2. En eller två händelser?

I inledningen nämndes att vi i en PS, till skillnad från i en prototypisk verbsamordning tenderar att uppfatta en enda händelse. I (12) uppfattar vi två händelser – en där priskuranterna är under tryckning, en där de sänds portofritt. I (13) uppfattas en enda.

(12) priskurant för våren är under tryckning och sändes portofritt (SuT)

(13) Är mor och hör efter en läkare? (OL)

Redan Noreen (1904:139f) beskriver detta och får stöd av SAOB i dess artikel om konjunktionen *och*, där en av användningarna sägs vara

[...] förbindande två verb (med l. utan bestämning [...]), ofta två verb tillhörande olika betydelsesfärer som sammansmälta till ett begrepp med huvudtonvikten på det senare verbet [...] (SAOB, *och* 5)

SAOB anger även en underbetydelse av särskild vikt för denna uppsats och trakterar oss med ett intressant exempel (vars V2 dessutom utgörs av en PS med verbet *gå*).

[...] förbindande (i allm. till ett enhetligt begrepp) två verb, av vilka det förra anger de allmänna yttre omständigheter varunder det senare verbets handling sker. [...] Han var nidre i Såge Quarne(n) och gick å puslede. DombEneby 15/2 1605. (SAOB, *och* 5a)

I sin artikel om pseudosamordningar använder Josefsson begreppet SCENER¹⁰:

Even though [PS] has two verbs we can say that it describes only one SCENE [...]. Ordinary coordinations accordingly describe two SCENES. I claim this to be the main difference between coordinations and pseudocoordinations. (Josefsson 1991:144)

2.3. Aspekt/aktionsart eller lokativitet?

Det torde råda konsensus om att ett semantiskt lättviktigt V1 och enhändelsetolkning tillhör grundläggande karaktäristika för PS. Dock har graden av V1:s lätthet – hur långt gången dess *semantiska blekning* är – i olika PS diskuterats. Inom grammatikaliseringsteori är semantisk blekning en central process där en språklig enhet över tid tappar lexikalt innehåll och i högre eller mindre grad övergår till att ha grammatisk funktion (Ekberg 1993; Bertinetto et al 2000; Tonne 2001; Vannebo 2003; Hesse 2009; Hilpert & Koops 2009; Blensenius 2014, 2015; Andersson & Blensenius 2018a;

¹⁰ Praxis att använda kapitäl kommer från kognitiv lingvistik, där underliggande koncept anges på detta vis (se t.ex. Croft & Cruse 2004:7).

2018b). En viktig fråga i sammanhanget blir vad det försvagade V1 får för roll i konstruktionen – hur V1 påverkar semantiken i V2 och konstruktionen i dess helhet. I (13) ovan kan V1 upplevas som ett medel att påverka V2:s *aspekt/aktionsart*.¹¹ Det går att tolka exemplet som att aktionen pågår – har *progressiv* aspekt/aktionsart, att den har utsträckning i tiden – har *durativ* aspekt/aktionsart och/eller att aktionen saknar inherent slutpunkt – har *oavgränsad* aspekt/aktionsart (när det gäller någon av dessa tre, som är besläktade och ofta tillskrivs PS med befintlighetsverb, använder jag hädanefter för enkelhets skull *pdo-aspekt/aktionsart*). I samma exempel (13) kan emellertid V1 även upplevas säga någonting om V2:s *lokativitet* – att mor förflyttat sig till en okänd eller underförstådd plats för att höra efter en läkare.

2.3.1. *Aspekt/aktionsart*

Fokus i litteraturen om PS med rörelse- och befintlighetsverb (inklusive positionsverb) har oftast varit på pdo-aspekt/aktionsart snarare än lokativitet (Beckman 1904, Lundström 1939, Holm 1958, Huldén 1961, Vannebo 1969, SAG 1999, Bertinetto et al 2000, Tonne 2001, Kuteva 2001, Wiklund 2005, Hilpert & Koops 2009). Formuleringar som denna är vanliga:

In the genetically and geographically close languages, Norwegian, Danish and Swedish, the bodily posture verbs ‘sit’/‘stand’/‘lie’ have come to express continuation/duration/progressive when joined to a verb of action by the coordination og/och ‘and’. (Kuteva 2001:45)

När det gäller PSV är SAG inne på en liknande linje: ”Verbet *vara* kan pseudosamordnas med vanligtvis agentiva verb för att ange oavgränsad aktion” (SAG 4:905).

Hilpert & Koops (2009) genomförde en diakron undersökning på PS med V1 *sitta*. Undersökningen spelar en väsentlig roll i föreliggande studie och presenteras därför relativt utförligt här.

Författarna kommer fram till att över tid har konstruktionens argumentstruktur förändrats och den syntaktiska kohesionen ökat. De tar dessa förändringar till stöd för sin uppfattning att PS primärt används för att uttrycka pdo-aspekt/aktionsart:

We know from the synchronic data that the construction specifically brings out the aspectual meaning components of the verb, e.g. the sense of duration associated with sitting. At the same time, the postural and locative meaning components are backgrounded. Viewed over time, then, the more *sitta* functions as an aspectual marker, the less relevant its locative meaning becomes. (Hilpert & Koops 2009:246)

¹¹ Definitionen av, och gränsdragningen mellan, begreppen *aspekt* och *aktionsart* är omtvistad (se t.ex. SAG 1:155, 4:325 anm 2; Bertinetto & Delfitto 2000. Blensienius 2015:37-46). Jag tar tills vidare inte ställning utan använder i denna uppsats genomgående *aspekt/aktionsart* som samlande begrepp (utom i citat). För en översikt över aspekt/aktionsart (som SAG kallar aktionsart), se SAG 4:324. För specifikt progressiv aspekt/aktionsart (som SAG inte tar upp i sin översikt), se Blensienius (2015).

Studien utgår från tre förutsägelser om fenomen som bör öka i takt med att konstruktionen grammatikaliseras: 1. Förändrad argumentstruktur: Andelen PS som saknar det Hilpert & Koops kallar *lokativa elaborationer*¹² bör öka i takt med att *sitta* handlar allt mindre om att informera om någons kroppsställning. 2. Ökande syntaktisk kohesion: Andelen PS vars tidsadverbial är pre- eller postpositionerade snarare än placerade mellan första och andra verbet bör öka i takt med att konstruktionen *sitta och V* befästs i sin egen rätt. 3. Ökande syntaktisk kohesion: Andelen PS med extraherat objekt bör öka av samma anledning som förutsägelse 2. Förutsägelserna visar sig stämma på samtliga punkter.¹³

Vi ska återkomma till de tre förutsägelserna i metodavsnittet nedan.

2.3.2. Lokativitet

Trots att fokus, när PS med befintlighets-/rörelseverb diskuterats, varit på pdo-aspekt/aktionsart lär ingen förneka att även lokativitet är en betydelsekomponent. SAG skriver, specifikt om PSV, omedelbart efter citatet ovan: ”Användningen av *vara* innebär också att aktionen försiggår någon annanstans än på den i texten eller talsituationen aktuella platsen” (SAG 4:905). Huldén skrev 1961 ”Att *vara och göra något* innebär i regel, att man är utom synhåll” (1961:34, refererad i Kvist Darnell:21); Andersson (1979) utvecklar, och skriver angående PSV utan rBest att de

för alltså alltid med sig en presupposition om plats. Detta betyder att även i denna typ utan adverbial finns det en implicit platsbestämning, något i stil med ’ute’ eller ’borta’.
(1979:4).

Även Ekberg (1983) behandlar den plats där V-aktionen pågår i en PSV utan rBest och ställer den mot *subjektets icke-plats* – den plats subjektet lämnat för att utföra aktionen uttryckt i V2. Hon menar att PS med positions- och rörelseverb visst kan användas som pdo-aspekt/aktionsartsmedel genom att V1 i dem ”förstärker eller preciserar aktionsarten hos följe verbet” (1983:3), men att det är oklart om någon motsvarande funktion finns i PSV utan rBest och att dess primära funktion snarare är att markera just subjektets icke-plats – att aktionen utförs någon annanstans. Hon menar att i exempel som (14)¹⁴ är det

[...] tydligen [...] fråga om en implicit rumsbestämning som uttrycker icke-närvaro i förhållande till den talande. Den underförstådda lokaliseringen tycks i *vara och*-satser antingen självklar – och därmed ointressant – eller vag och allmän; kanske okänd.
(1983:5)

¹² bestämningar som preciserar *var* eller *hur* subjektetsreferenten sitter.

¹³ Resultatet för extraherade objekt (förutsägelse 3) vilar dock på låga andelar och risken för att tillfälligheter ska spela in är större.

¹⁴ Detta och tre nästföljande exemplen är hämtade direkt ur Ekberg (1983)

I exempel (15) däremot

trängs den allmänna rumsbetydelsen hos *vara* tillbaka genom den specificering av rummet som *nere vid stranden* innebär. När rumsadverbialet saknas aktualiserar *vara* den fulla betydelsen av 'befintlighet på en plats'. (1983:5)

Med exempel som (16) och (17) visar hon dessutom att det, till skillnad från vad Huldén (1961) och Andersson (1979) hävdar, inte nödvändigtvis är i förhållande till talsituationen som icke-närvaron relateras. Om A träffar på B som är i sällskap med sin fru och A yttrar (16) är B knappast "någon annanstans än på den i texten eller talsituationen aktuella platsen" (SAG 4:905). Den som nämner sig själv, som i (17) kan per definition inte vara någon annanstans än just på platsen för talsituationen.

- (14) Lisa är och simmar
- (15) Lisa är nere vid stranden och badar
- (16) Jaså, du är och möter din fru.
- (17) Jag är och äter

de Groot (2000) tar det hela ett steg längre, när han tar upp PSV utan rBest i sin artikel om det han kallar *absentiv* (eng. *absentive*). Han definierar *absentiv* som "the grammatical expression of absence" (2000:693). Svenska PSV utan rBest behandlas i framställningen jämsides med (det de Groot uppfattar som) semantiskt likvärdiga uttryck på sju andra europeiska språk.¹⁵ de Groot nöjer sig inte med att, som Huldén, Andersson och Ekberg, diskutera på vilken plats V-aktionen äger/inte äger rum. Han beskriver istället ett helt händelseförlopp: *absentiv* innebär att subjektreferenten har tagit sig från situationens *deiktiska centrum*¹⁶ till en opreciserad plats där aktionen för V2 äger rum, varefter subjektreferenten förväntas återgå till deiktiskt centrum (2000:695; 702).¹⁷ *Absentiv* rymmer alltså två obligatoriska riktningar, och PS med rörelseverb (*gå och bada*) ingår därmed inte (2000:702).

Trots de båda riktningarna med en aktivitet emellan menar de Groot att *absentiv* är en verbkonstruktion med aspekt/aktionsart *tillstånd*:

¹⁵ de Groot: "the occurrence of a grammatical *absentiv* seems to be limited to the following languages of Europe: Dutch, Frisian, German, Hungarian, Italian, Norwegian and Swedish" (2000:695) Det redogörs inte detaljerat för hur listan tagits fram. Även finska behandlas, ett språk vilket de Groot menar har en form besläktad med *absentiv*. (2000:695)

¹⁶ Deiktiskt centrum beskrivs ofta som den plats/tid där talaren befinner sig i talögonblicket (t.ex. Yule 1996:9-10). de Groot använder dock begreppet utan att begränsa det till subjektets plats – ett synsätt vilket stöds av bl.a. beskrivningen i Levinson (2003:97–121), sammanfattad i Loh et al (2016:3): "a deictic centre, sometimes referred to as an origo, [...] is a set of theoretical points that a deictic expression is 'anchored' to, such that the evaluation of the meaning of the expression leads one to the relevant point."

¹⁷ de Groot menar också att det i *absentiv* är förutsägbart ungefär hur länge subjektreferenten ska vara frånvarande (2000:695). Han för ett intressant resonemang om detta, men en sådan förutsägbarhetskomponent i *absentiven* är inte viktig för denna uppsats och jag lämnar den därhän.

The basic information expressed by the absentive is that somebody is not present but somewhere else. That is why the absentive can be used as an answer to a question of the type Where is X?, and therefore the absentive must be considered a stative construction. (2000:701).

de Groot menar däremot att PSV omöjligen kan uttrycka progressiv aspekt/aktionsart, då det är oklart vad som pågår i talögonblicket – jfr (18) där Jan kan vara på väg till affären, vara i affären och handla eller vara på väg tillbaka.

(18) Jan är och handlar

Absentiv kallas ofta *absentive aspect* och de Groot menar som sagt att det är ett grammatiskt sätt att uttrycka frånvaro. Absentivens status som grammatisk kategori är dock omdiskuterad:

some authors consider that the expression of absence is not a grammatically codified piece of information, but an effect of meaning of some constructions that also express other values. (Garachana 2014)

Blensenius (2014; 2015:52–53, III 35–43) argumenterar – till skillnad från t.ex. Hilpert & Koops – för att lokativ betydelse är framträdande i PSP och visar förtjänstfullt med hjälp av tre test att PSP har svårt att uttrycka progressivitet. För det första fungerar PSP och enkelt verb oftast likartat med avseende på pdo-aspekt/aktionsart (jfr (19) och (20)), för det andra kan PSP fungera även med punkthändelser (21) och tillstånd (22) utan att aspekt/aktionsart förändras och för det tredje kan i PSP samordnas en V1 med en V2 som i sig är en progressivbildande underordning (23).¹⁸

(19) Siv sitter och väntar

(20) Siv väntar

(21) Sitter du och somnar?

(22) Där satt han och visste svaret, men sa ingenting.

(23) Jag sitter och håller på att fylla i en ansökan

Blensenius berör endast PSP, men vi ska återkomma i avsnitt 3.3. till hur hans test fungerar med PSV.

2.4. BAKGRUND, MÖJLIGGÖRANDE eller FACILITERING?

Inom kognitivt orienterad grammatik laboreras med kognitiva koncept efter vilka det är möjligt att kategorisera konstruktioner. Kvist Darnell (2008) föreslår att relationen mellan V1 och V2 i PSV med befintlighetsverb inklusive *sitta*, *stå*, *ligga*

¹⁸ De fem exemplen här (jfr (19)–(23)) är lätt omskrivna versioner av språkprov från Blensenius (2014:105-106, 113; 2015 III:27-29)

och *vara* kan ges rubriken BAKGRUND, medan verbrelationen för övriga PS kan kallas MÅLRIKTNING (s. 158). Med BAKGRUND avses här information i V1 om *omständigheterna* för V2 (2008:122, 128–132, 158–164) (jfr SAOB:s definition, se avsnitt 2.2.).

Peter Juul Nielsen (2011:104–116) vill samla alla PS under en och samma verbrelation. Han för ett grundligt resonemang och föreslår att verbrelationen för samtliga PS är MÖJLIGGÖRANDE (da.: muliggørende).

Kinn, Andersson och Blensenius (2018), slutligen, utgår från Juul Nielsen och föreslår för befintlighetsverb det något svagare FACILITERING. Som stöd för detta används ett omfattande resonemang utifrån FrameNet's¹⁹ definition av *the posture frame*.

2.5. Diakrona studier av PS

Holm (1958) studerar både synkron och diakron variation hos PS med V1 *fara* respektive *taga*. Han visar dialektala exempel på kraftig semantisk blekning av V1 och avvisar hypotesen om fonetisk sammanblandning av infinitivmärket *att* och konjunktionen *och*.

Även Vannebo (2003) undersöker PS med *ta* ur ett diakront perspektiv. Han hittar fornvästnordiska förekomster där objekt är extraherade och därmed får räckvidd över hela konstruktionen – ett indicium på att V1 var semantiskt blekt redan under fornvästnordisk tid. De tre exemplen nedan är från Vannebo 2003:179–180). I (24) står objektet (*hekluna*) efter första verbet (*tóku*) och tvåhändsetolkning är rimlig, medan objektet i (25) står efter andra verbet (*brendu*) vilket öppnar för enhändsetolkning – medan tvåhändsetolkning fortfarande är möjlig. I (26) slutligen är inte tvåhändsetolkning längre möjlig eftersom objektet nu är *hvsin* (jfr **nu tar de husen och bränner dem*).

(24) Þá tóku þeir hekluna ok brenndu (Flateyjarbók)

'Nu tar de manteln och bränner'

(25) Þá tóku þeir ok brendu hekluna (Fornmanna Sögur)

'Nu tar de och bränner manteln'

(26) Taka þeir nú ok brenna hvsin (Hauksbók)

'Nu tar de och bränner husen'

I Hilpert & Koops (2009) studie visar författarna hur argumentstruktur förändras och syntaktisk kohesion ökar i PS med V1 *sitta* från fornsvenska till nusvenska. Hilpert & Koops tolkar detta som stöd för uppfattningen att konstruktionen främst uttrycker pdo-aspekt/aktionsart (jfr 2.3.1.).

¹⁹ <https://framenet.icsi.berkeley.edu>

Andersson & Blensenius (2018a) undersöker PS med V1 *gå* utifrån iakttagelsen att konstruktionen verkar ha tre betydelser: 'gå iväg' (27), 'gå omkring' (28) och 'gå oväntat' (29).

- (27) Hon gick och hämtade doktorn
- (28) Hon gick och funderade på frågan
- (29) Hon har gått och gift sig

Material från 1200–1900 excerpas och resultatet visar att 'gå iväg' dominerar i början, för att efter hand ge mer plats åt de båda andra betydelserna, de senare vilka man föreslår har utvecklats ur den tidigare. Man får ett intressant resonemang om hur den tredje varianten utöver som uttryck för överraskning kan användas pejorativt. Genom att jämföra med andra studier visar man också att PS kan vara ett mer heterogent fenomen än vad som ibland framstår i litteraturen.

Utifrån samma material har Andersson & Blensenius författat en artikel där de utvecklar beskrivningen av de tre betydelserna utifrån ett konstruktionsgrammatiskt teoretiskt ramverk, med särskilt fokus på exemplarteorin (2018b).

3. Teoretiska utgångspunkter

I detta avsnitt redogörs för undersökningens teoretiska utgångspunkter. Detta innefattar definition av PS, hur bestämningarna påverkar tolkningen, hur jag ställer mig till frågan om lokativitet kontra aspekt/aktionsart samt vilka teoretiska utgångspunkter för språkförändringsanalys som används.

3.1. Definition

I linje med det som sades i inledningen definieras PS i denna uppsats som en konstruktion där två verb förefaller samordnade med konjunktionen *och* men där endast ett skeende (tillstånd etc.) tenderar att uppfattas.

Uppdelningen i äkta verbsamordning (tvåhändelse-tolkning) och PS (enhändelse-tolkning) är dock inte absolut – gränsen mellan de båda kan anses flytande (Kvist Darnell 2008:77–78; SAG 4:903). Det finns heller inget säkert sätt att avgöra; den egna språkliga intuitionen måste till sist döma. Detta är ett problem i synnerhet när vi arbetar med äldre språkskeden där vi inte har tillgång till prosodi och inte kan fråga språkbrukarna vad de menar/uppfattar. I denna uppsats låter jag enhändelse-tolkningen vara inkluderande och accepterar även fall som kan uppfattas som tvetydiga/gränsfall. Motivet till det är att även tveksamma fall kan bidra med värdefull information. I metodavsnittet redogörs närmare för hur PSV skilts från icke-PSV.

3.2. Bestämningarnas betydelse

I inledningen nämndes eventuella bestämmningars betydelse i en PS. Det är känt att bestämmningar i V1 påverkar en-/tvåhändelseolkningen:

Ju fler egna bestämmningar som står omedelbart efter det första verbet, desto svagare är förbindelsens karaktär av pseudosamordning (SAG 4:903).

Det viktiga är dock knappast antalet bestämmningar i sig utan i vilken grad de påverkar V1:s *semantiska tyngd*, vilket Kvist Darnell (2008:83–84) förtjänstfullt visar. Här diskuteras olika bestämmningar och deras effekt på en-/tvåhändelseolkningen.

De bestämmningar som kan ingå i en verbfras är predikativ, objekt, egentliga subjekt och adverbial (SAG 3:253). Om verbet *vara* har en predikativ bestämning är det inte *vara* i dess befintlighetsbetydelse, vilket är det som undersöks denna studie, utan snarare kopulabetydelse (jfr (30)). *Vara* kan inte ta objekt, och konstruktion med egentligt subjekt har rimligen ingen påverkan på en-/tvåhändelseolkning (jfr (31)).

(30) iak war riik oc hafdhe mykyt godz (SjT)

'Jag var rik och hade mycket gods'

(31) En hund är och simmar i sjön ≈ Det är en hund och simmar i sjön

Återstår gör därmed olika sorters adverbial. De *icke rumsbetecknande adverbialen* kan ha olika grad av påverkan på en-/tvåhändelseolkning beroende på om de har räckvidd endast över V1 eller över hela konstruktionen. Med räckvidd endast över V1 verkar de i de allra flesta fall ha ingen eller begränsad påverkan på en-/tvåhändelseolkningen (jfr adverbialen *nyss* i (32) och *merendels* i (33)).

(32) Israel Larsson i F. var nyss här och drack ur det vi hade kvar (BP)

(33) De anklagade äro merendels tilstådes och bewakas af Negerdrifwaren (SP)

De *icke rumsbetecknande adverbial* (inklusive satsadverbial) som har räckvidd över hela konstruktionen förefaller ofta bidra till, och aldrig blockera, enhändelseolkning (jfr *icke* i (34) och *då färjan landade* i (35)).

(34) hon förmodade att de icke varit i staden och stulit (BP)

(35) då färjan landade, var Punch där och återfann sin Judy (H8D)

När *icke rumsbetecknande adverbial* står före det första eller efter det andra verbet, som i (34) och (35) ovan, uppfattas de vanligen ha räckvidd över hela konstruktionen.

Här ska även nämnas en bestämning som är aktuell bara i V2: *objekt*. Extraherade objekt tenderar nämligen även de att uppfattas ha räckvidd över hela konstruktionen,

vilket befördrar enhändelsetolkning. Jämför (36) som är lättare att ge tvåhändelsetolkning med (37), som är lättare att ge enhändelsetolkning. Exempelen är hämtade ur Vannebo (2003), jfr avsnitt 2.5. ovan.

(36) Þá tóku þeir hekluna ok brenndu (Flateyjarbók)

'Nu tar de manteln och bränner'

(37) Þá tóku þeir ok brendu hekluna (Fornmanna Sögur)

'Nu tar de och bränner manteln'

Rumsbetecknande adverbial (rBest) i V1 förefaller oftare och i högre grad bidra till V1:s lexikala tyngd än andra adverbial (jfr Ekberg 1983:5 och Hilpert & Koops 2009:247, 251–253). Enhändelsetolkning är trots det ofta möjlig eller nödvändig, Jfr (38). I vissa fall är det svårt att avgöra om det är möjligt (jfr (39)); ibland är det t.o.m. omöjligt (jfr (40)).

(38) the waro oppa akrenom oc pløghdho (SjT)

'de var på åkern och plöjde'

(39) tå the woro på wāghen och begynte lijdhā in til stadhen (GVB)

'då de var på vägen och började gå in mot staden'

(40) kongen er i Kyoppenhaffuen och vill holle syn jwll poo Worberigh (EE)

'kungen är i Köpenhamn och kommer att hålla julinspektion i Varberg'

3.3. Aktionsart eller lokativitet

Som vi sett ovan har det diskuterats huruvida PS primärt uttrycker pdo-aspekt/aktionsart eller lokativitet (2.3.). När det gäller just PSV smenar SAG menar att de används ”för att ange oavgränsad aktion” (SAG 4:905) och Hilpert & Koops använder den semantiska blekningen som stöd för sin uppfattning att pdo-aspekt/aktionsart är det primära hos PS med *sitta* (2.3.1.). Detta synsätt ifrågasätts av Blensenius (2015) när det gäller PSP (2.3.2.) och han styrker detta med tre tester. I det följande matchas PSV mot samma tester.

Det första Blensenius visar – att PSP och enkelt verb oftast fungerar likartat med avseende på aspekt/aktionsart (jfr (19), (20) ovan) – förefaller gälla även för PSV (jfr (41), (42))

(41) Bengt är i sitt rum och läser en bok

(42) Bengt läser en bok

Det andra Blensenius visar är att PSP kan fungera även med punkthändelser (jfr (21)) och tillstånd (jfr (22)). När det gäller punkthändelser verkar detta stämma även för PSV (jfr (43)):

(43) Siv är {i salongen/∅} och släcker lyset

Det är lite svårare att hitta exempel med *vara*+tillståndsverb som inte känns krystade. Dessa exempel är förvisso grammatiska, men frågan är om *beundra* respektive *vänta*, använda så här (i sammanhang som implicerar möjliga tidsbegränsningar), verkligen uttrycker tillstånd (jfr (44), (45)).

(44) Kajsa är {på Ullevi/∅} och beundrar Madonna

(45) Kajsa är {på vårdcentralen/∅} och väntar på sin tur

Det tredje Blensenius visar: att PSP i V2 kan ha en progressivbildande underordning (jfr (23)), verkar gälla även för PSV (jfr (46)).

(46) Han är {därute/∅} och håller på att gräva en grop

Samtliga test utom möjligen det där *vara* kombineras med tillståndsverb fungerar således lika bra för PSV som för PSP, vilket stärker uppfattningen att lokativitet är en central komponent i PSV.

I forskningsöversikten ovan framgick att forskare har intresserat sig för hur subjektets varande och icke-varande på en plats kan uttryckas med hjälp av PSV. Ekberg (1983) har tittat på fenomenet utifrån frågeställningen vad en PSV kan uttrycka; de Groot (2000) har betraktat saken från andra hållet – hur frånvaro kan uttryckas. Båda kommer fram till att PSV primärt uttrycker frånvaro i syfte att utföra något. de Groot med tillägget att konstruktionen utöver förflyttning och aktion även innehåller presuppositionen att subjektsreferenten kommer att återvända till utgångspunkten, vilket ger den tredelning som ingår i *absentiv*.

Att Blensenius argument om PSP verkar vara i stort sett giltiga även för PSV, har tillsammans med argumenten från Ekberg och de Groot lett mig till antagandet att lokativitet fortfarande är centralt i PSV trots den semantiska blekningen av V1. Jag utesluter inte att PSV även kan uttrycka pdo-aspekt/aktionsart, men låter det falla utanför ramarna för denna studie.

Jag antar även hypotetiskt att PSV utan rBest, till skillnad från PSV med rBest, kan beskrivas i termer av *absentiv* – dvs ett händelseförlopp i tre delar, samtliga under vilka subjektsreferenten anses *vara och V-a*: förflyttning från deiktiskt centrum till annan plats → aktivitet på andra platsen → (förutspådd, om vid talögonblicket ännu inte genomförd) återgång till deiktiskt centrum. Jag tar inte ställning till om *absentiv* är en grammatisk kategori och utesluter inte att *vara och V* kan bära annan information än *absentiv*. Det som intresserar mig är det likartade semantiska innehåll de Groot tillskriver vissa konstruktioner på några europeiska språk – däribland det svenska *vara och V*.

3.4. Modell för beskrivning av förändring

I avsnitt 6 kommer ett försök till analys av PSV:s uppkomst och utveckling att presenteras. Den utförs med hjälp av den modell för konstruktionalisering och konstruktionsförändring som framställs i Traugott & Trousdale (2013). Det är en modell inom det konstruktionsgrammatiska ramverket – ett teoretiskt paradigme med det bärande konceptet språkliga *konstruktioner* lagrade som *noder* i kognitiva *nätverk*. Konstruktionerna är konventionella symboliska enheter med en formsida och en betydelsesida. Konstruktionerna kan vara allt från ett språkljud till ett längre yttrande – om en språklig enhet bara är tillräckligt frekvent så har vi tillgång till den i sin helhet (utan att aktivt behöva sätta samman den av mindre beståndsdelar) och är att betrakta som en konstruktion.

Dessa konstruktioner, representerade i våra hjärnor, påverkas av det dagliga processandet (produktion och perception) av språkliga yttranden; varje gång vi talar (skriver) eller hör någon tala (läser) förändras den språkliga representationen en aning. Om tillräckligt många individer i en språklig gemenskap erfar likartade sådana förändringar i tillräckligt hög grad kan förändringarna permanentas som en del av språknormen.

Med dessa antaganden som utgångspunkt beskriver Traugott & Trousdale hur förändring sker genom konstruktionsförändringar och konstruktionalisering. Konstruktionsförändring innebär att en språklig konstruktion förändras i sin formsida eller betydelsesida. Konstruktionsförändringen sker genom reanalys eller analogi. Konstruktionalisering är när förändring skett i båda sidorna och (därmed) en ny symbolisk enhet – en ny konstruktion, en ny nod i nätverket – uppstått.

När en ny konstruktion skapats genomgår den ofta vissa tidiga konstruktionsförändringar, typiskt *kollokationsexpansion* och *morfologisk reduktion*.

Schematiskt kan Traugott & Troudales (2013) modell summeras så:

1. konstruktionsförändring i ena sidan av konstruktionen

(form- eller betydelsesidan)

via analogi eller reanalys

2. konstruktionsförändring i andra sidan av konstruktionen

(form- eller betydelsesidan)

via analogi eller reanalys



Konstruktionalisering uppnådd²⁰

3. Tidiga typiska konstruktionsförändringar i den nya konstruktionen

ofta kollokationsexpansion eller morfologisk reduktion

²⁰ För att en konstruktionalisering ska anses styrkt krävs även att otvetydiga belägg för den nya konstruktionen påträffats (Traugott & Trousdale 2013:22-23).

Ett ofta citerat exempel på det ovan beskrivna händelseförloppet är hur det forn- engelska substantivet *lot* ('*del*', '*andel*' jfr (47)) via exempel som (48) öppnades upp för semantisk reanalys och kom att få den alternativa betydelsen 'stor mängd'. När denna nya betydelse blivit möjlig började ordet förekomma i sammanhang där den ursprungliga tolkningen inte längre var möjlig (jfr (49), se även Vannebos [2003] exempel ovan under 2.5). Även en formell reanalys har då ägt rum; i (47) är *lot* huvudord och *Off Moysesess lare* bestämning. I (49) är *power* huvudord medan *a lot of* utgör bestämning. Förändring har alltså skett först i betydelsidan, sedan i formsidan och den nya användningen är attesterad i otvetydiga förekomster. Därmed är kriterierna för konstruktionalisering uppfyllda. Exempelen nedan är hämtade ur Traugott & Trousdale (2013:23–25).

(47) Aniz lott Off Moysesess lare (c.1200 Ormulum)

'*Any part of Mose's teachings*'

(48) Mrs. Furnish at St. James's has ordered Lots of Fans, and China, and India Pictures to be set by for her (1708 Baker, *Fine Lady Airs*)

(49) He is only young, with a lot of power (1895 Meredith, *The Amazing Wedding*)

4. Material och metod

4.1. Undersökta texter

Texterna som undersökts är från 1225-talet till 1950, och har hämtats från fyra källor:

- **Språkbanken Text**, Korpussamling hos institutionen för svenska språket vid Göteborgs universitet.
- **Dramadialog**, pjäser från tre sekel. Korpussamling från Uppsala universitet
- **Gothenburg University Publications Electronic Archive (GUPEA)**. Digitaliserat historiskt textmaterial, tillgängligt via Göteborgs universitetsbiblioteks webbplats.
- **Egen OCR**²¹ av ett fåtal inskannade böcker.

Sökningar i texterna från Språkbanken Text har gjorts online i Språkbankens verktyg *Korp*.²² Sökningar i övriga texter har gjorts lokalt med hjälp av konkordansprogrammet AntConc. Ibland har OCR-fel eller otillräcklig kontext föranlett att texterna letats upp i respektive källa för kontroll.

²¹ Optical character recognition – maskinläsning av tryckt text.

²² spraakbanken.gu.se/korp

Tabell 1 visar en översikt över de texter som utgör undersökningens material, uppdelat på de fyra korpussamlingarna. I bilaga B återfinns en mer detaljerad presentation. För uppgift om hur förekomsterna delats upp i språkhistoriska epoker, se nedan.

Tabell 1. Korpuser

Språkbanken text	Antal token ²³
<i>Fornsvenska textbanken</i>	3 722 276
<i>Svenskt diplomatarium – Medeltidsbrev svenska</i>	967 228
<i>Gustav Vasas brevproduktion (1500-tal)</i>	253 642
<i>Gustav Vasas bibel - Nya Testamentet (1500-tal)</i>	469 706
<i>Nils Matsson Kiöpings resor (1647)</i>	38 089
<i>Ekeblads brev (1639–1655)</i>	52 253
<i>Urval från Litteraturbanken, 1600-talet och framåt²⁴</i>	12 036 532
<i>Urval från KubHist, dagstidningar, 1700-talet och framåt</i>	21 961 258
<i>Runeberg "Diverse tidningar" 1900–1940-tal</i>	3 148 166
<i>SvD:s årsbok 1923–1945, 1948, 1958</i>	1 528 935
Summa token, Språkbanken text	44 178 085
GUPEA	
<i>Urval från Stockholms stads tänkeböcker (1500-tal)</i>	559 523
<i>Dagböcker o dyl. (1600-tal)</i>	433 888
Summa token, GUPEA	993 411
Dramadialog	
<i>Dramadialog 1700-tal</i>	180 288
<i>Dramadialog 1800-tal</i>	283 025
<i>Dramadialog 1900–1950</i>	383 962
Summa token, Dramadialog	847 275
Egen OCR av dagböcker o dyl. (1600-tal), antal token	37 755
Summa token, alla fyra korpussamlingarna	46 056 526

4.2. Databasfråga

För att hitta relevanta förekomster konstruerades en databasfråga vars uppgift var att identifiera ordföljder som potentiellt är inledda av verbet *vara* (inklusive flektion och stavningsvariation) följt av noll till två ord (för att inkludera potentiella bestämmningar i V1) följt av konjunktionen *och* (inklusive stavningsvariation) följt av ett verb. Frågan redovisas i sin helhet i bilaga C. Flektion och stavningsvariation identifierades genom att nagelfara artiklarna för lexemen *vara* och *och* i Sdw och SAOB och komplettera med känd (men i Sdw:s/SAOB:s artiklar oredovisad) historisk variation²⁵.

²³ Oftast är ett token vad vi i dagligt tal kallar 'ett ord'. Ett token kan dock även ibland bestå av t.ex. ett skiljetecken. Vad som utgör ett token kan variera utifrån korpusverket och dess inställningar (Hjortstam 2018:9, 16).

²⁴ Härifrån kommer även medeltidstexter ur tre böcker utgivna på 1870-talet. Se vidare bilaga B.

²⁵ Här avses variation mellan enkel och dubbel vokal i initial stavelse, mellan <e>, <ä> och <æ> i final stavelse, mellan <i> och <e> i final stavelse mellan <i> och <j> i final stavelse, mellan <o> och <u> i final stavelse samt mellan <v>, <w> och <u> i alla positioner.

För att öka täckningsgraden i de relativt små korpusarna med tidigt material användes i dem ingen ordklassannotering²⁶ eller annan exkluderande teknik. Då frågan har hög täckningsgrad (även då ordklassannotering används) måste stora mängder irrelevanta träffar rensas bort manuellt. Se vidare resultatdelen.

4.3. Tidsbestämning och periodindelning

Flera av de korpusar som används är stora och spänner över flera språkhistoriska epoker. Förekomsterna måste således dateras individuellt. I de fall metadatan i Korp är tydlig och tillförlitlig (t.ex. i KubHist) medför detta inga problem. I andra fall är det lite svårare. Det är ibland oklart om Litteraturbankens datering avser första utgivningsåret eller ett senare tryckår; texterna i tre omfattande verk daterade till 1870-talet visade sig t.ex. vara medeltida och har i denna uppsats omdaterats. När det gäller det fornsvenska materialet har i några fall uppgifterna i metadatan varit vag och precisering hämtats från andra källor, företrädesvis Fornsvenska textbankens nätsida.²⁷

Periodindelningen följer den traditionella där periodernas gränserna avgjorts av tillkomsten av respektive *Äldre västgötalagen* (1225), *Nya testamentet* på svenska (1526), Dalins *Then Swänska Argus* (1732) och Strindbergs *Röda rummet* (1879).²⁸

- Fornsvenska 1225–1525
- Äldre nysvenska 1526–1731
- Yngre nysvenska 1732–1878
- Nusvenska 1879–

4.4. Hur identifiera pseudosamordningar i materialet?

För att avgöra vilka förekomster i materialet som ryms under begreppet PS, enligt definition ovan, måste en metod användas som är så konkret och transparent som möjligt, givet faktumet att det inte finns några ”hårda kriterier” – den egna intuitionen måste till sist spela en större roll än man kanske önskade. I litteraturen har jag funnit tre förslag på metod – *strukturella kriterier*, *verbrelation* och *parafrasering* – vilka presenteras här.

²⁶ Språkbanken Texts korpusar är i olika hög grad annoterade med metadata om orden (t.ex. ordklass, dependensrelation) och texterna (t.ex. titel, årtal). Se vidare Hjortstam (2018) och Lilljegen (2018). Ordklassannotering användes i denna studie inte på något material före 1700. På 1700-talsmaterialet användes ordklassannotering för andraverbet på de relativt stora korpusarna KubHist och Litteraturbanken. Ordklassannoteringen utnyttjades för andraverbet på allt ordklassannoterat material från 1800- och 1900-talen.

²⁷ <https://project2.sol.lu.se/>

²⁸ Undersökningen sträcker sig endast till 1950

Det finns ett antal vedertagna *strukturella kriterier* för att skilja PS från äkta samordning. Två ofta återgivna är att V1 och V2 inte kan parafraseras med samordnade satser med bibehållen betydelse (jfr (50)) och att V1 och V2 inte kan byta plats med bibehållen betydelse (jfr (51)). En längre lista över vedertagna kriterier återfinns i bilaga A.

(50) Hon går och handlar \neq Hon går och hon handlar

(51) Hon går och handlar \neq Hon handlar och går

Kriterierna ger en god bild av PS strukturella särart men är svåra att använda som enda verktyg att skilja PS från äkta samordningar i autentiska material, då de inte beskriver de faktiska förekomsterna – bara hur de bör kunna manipuleras. Avgörande är som alltid språklig intuition, och kriterierna är som bäst en strukturerande hjälp för tanken. Vad värre är: de kan även som sådan hjälp vara direkt missledande eftersom flera av dem snarare fungerar på alla s.k. *asymmetriska* verbsamordningar än exklusivt på PS (Kvist Darnell 2008:70–99; SAG 4:880). Assymetriska är, förutom PS, verbsamordningar där verbfrasernas relation är *temporal* (jfr (52)) eller *kausalt* (jfr (53)).

(52) Han lagade mat och åt upp den.

(53) Hon snavade och vrickade foten.

Även om dessa kriterier visat sig vara svåra att använda som enda verktyg ska vi nedan återkomma till hur de, systematiskt använda som del i en parafraseringsmodell, kan tjäna ett gott syfte.

Som ersättning för kriterierna ovan föreslår Kvist Darnell (2008:98–100) att *verbrelationen* kan tjäna som instrument att skilja en- från tvåhändsetolkning. Den verbrelation hon föreslår är BAKGRUND; andra har föreslagit MÖJLIGGÖRANDE respektive FACILITERING (jfr 2.4.). Jag menar att tanken är god, då det är en mer enhetlig modell att luta sig mot än de ovan presenterade syntaktiska kriterierna och då man med verbrelation undviker problemet med andra assymetriska verbsamordningar. Problemet kvarstår dock att det alltid är den egna intuitionen som är verksam; de V-relationer som var möjliga i samtida språkbrukares huvud återskapas förhoppningsvis – men inte nödvändigtvis – i forskarens. Jag avstår i denna uppsats från att använda verbrelationer som verktyg.

I ett kapitel i en konferensantologi beskriver Andersson (2010) det metodiska uppbygget för sin avhandling (Andersson 2007) om modala verben *må* och *kunna*, och ställer frågan ”hur skall man fånga modal betydelse i ett äldre språkmaterial?” (2010:61). Han svarar själv på frågan genom att föreslå en *parafraseringsmetod*, där det till var och en av ett antal huvudbetydelser utformas en parafra av schematisk karaktär, här exemplifierade med tre av de åtta parafrafer för verbet *må* som använts i avhandlingen:

X förmår Y

Det är möjligt för X att Y

Det är kanske/sannolikt så att p

Även med detta tillvägagångssätt måste forskaren arbeta med sin egen intuition. Är parafraserna noga avpassade till det som undersöks och konsekvent använda torde det dock vara den bästa hjälp för tanken man kan få och bedömningsgrunden lär också bli transparentare än om vedertagna kriterier ensamt eller verbrelation hade använts. Valet för denna uppsats föll således på parafrasering som metod att fånga möjliga PS-betydelser för verbsamordningar.

4.5. Parafrasmodell

Två parafrafer utarbetades för att initialt sälla bort förekomster där *vara* är kopulaverb (*kopulaparafrafer*, jfr (54)) eller har existensbetydelse (*existensparafrafer*, jfr (55)).

Kopulaparafrafer. *A {utgör U/har egenskap E/befinner sig i tillstånd T} och V:ar.*

Existensparafrafer. *A finns till och V:ar.*

(54) Fämta är thera vranglikhet som korrado mot gudhi, hulkin rättvis är ok
älskar rättvisona (SvMp)

'Det femte är deras orättfärdighet [de] som knorrade mot Gud, som är rättvis och älskar rättvisan'

Kopulaparafrafer: [...] Gud, som *har egenskapen* rättvis och älskar rättvisan

(55) the wisasto gamble män som fordom waro oc hafdo starkara howodh oc
hjärta än nw hawa män (PP)

'de visaste gamla män som fordom var och hade starkare huvud och hjärta än män har nu'

Existensparafrafer: de visaste gamla män som fordom *fanns till* och hade [...]

När dessa två parafrafer tillämpats återstår endast verbsamordningar med *vara* i befintlighetsbetydelse. Dessa måste som nästa steg delas upp i enhändelsetolkning (PS) respektive tvåhändelsetolkning (icke-PS). Två parafrafer utarbetades för att *släppa igenom* förekomster; när förekomsten kan parafraferas enligt 1 eller 2 är den en potentiell PSV. PSV utan rBest passerar 1 (jfr (56)) medan PSV med rBest passerar nr 2 (jfr (57)):

Parafrafer 1. *På en {underförstådd/okänd} plats V:ar A*

Parafrafer 2. *På platsen P V:ar A*

(56) Du må tro jag var nervös, när vi var och hälsade på. (HG)

Parafrafer 1: Du må tro jag var nervös, när vi hälsade på *på en underförstådd plats*

(57) en flicka, som ofta var här och sydde åt mamma (HM)

Parafras 2: en flicka, som ofta var *på platsen P* och sydde åt mamma

Två parafrafer utarbetades för att *blockera* förekomster; när förekomsten kan parafraferas enligt 3 eller 4 är den inte en PSV (för båda jfr (58 a) som kan parafraferas med (58 b) respektive (58 c)).

Parafras 3. *A är på platsen P och A V:ar*

Parafras 4. *A V:ar och är på platsen P*

(58) a. Vet du, Anders, bara du är hemma och är nykter (ÖP)

b. Vet du, Anders, bara du är hemma och du är nykter

c. Vet du, Anders, bara du är nykter och är hemma

Parafras 1–4 samverkar i metoden och tillämpas så: För att kategoriseras som enhändelse (PS) måste förekomsten passera endera parafras 1 eller 2 och den får varken blockeras av parafras 3 eller 4.²⁹

Emellanåt är valet av parafras för en förekomst en svår uppgift eftersom befintlighetsangivelsen i V1 i en del fall både kan anses ha informationsvärde i sin egen rätt och vara en omständighet för V2. Exempel på svårbedömda förekomster är (59), vilken jag med stor tvekan och med ambitionen att tillämpa en inkluderande definition av PS accepterade som möjlig enligt parafras 2, och (60), vilken enligt min bedömning blockerades av parafras 4.

(59) *tå the woro på wäghen och begynte lijdhä in til stadhen* (GVB)

'då de var på vägen och började gå in mot staden'

Parafras 2: *Då de på platsen P började gå in mot staden*

(60) *När hon var i dörren och skulle gå* (DA)

Parafras 4: *När hon skulle gå och var i dörren*

Till sist en kommentar om det praktiska arbetet med parafraferna. Att pröva ett lexem i en förekomst mot ett antal parafrafer för att avgöra i vilken betydelse det används har visat sig vara en användbar teknik (Andersson 2010). Även att tillämpa en sådan parafraferingsmetod på den relativt komplexa konstruktionen *vara {rBest/∅}* och har fungerat väl. Metoden har i viss mån anpassats efter den aktuella undersökningens förutsättningar. De två första parafraferna prövar om satsen uttrycker att en aktion

²⁹ Parafras 3 och 4 är hämtade från de tidigare nämnda strukturella kriterierna (4.4.). Dessa kriterier är som sagt svåra att använda som ensamt verktyg då de beskriver alla assymetriska verbsamordningar, inte bara PS. Använda på detta vis fungerar det bättre: Parafras 3 och 4 eliminerar symmetriska ("äkta") verbsamordningar medan parafras 1 och 2 bara släpper igenom PS, inte de assymetriska verbsamordningar som snarare uttrycker kausalitet eller tidsordning.

äger rum på en plats och om platsen är uttalad eller outtalad. De två senare parafra-
sorna (hämtade från SAG 4:903) prövar om de båda verbfraserna är symmetriska (dvs
inte utgör en PS).

I parafra 1 byts *är och* ut mot *på en {underförstådd/okänd} plats*.

I parafra 2 byts *är rBest och* ut mot *på platsen P*.

I parafra 3 läggs subjektet till i V2

I parafra 4 byter V1 och V2 plats

(61) Jag är och äter

Parafra 1: Jag äter *på en {underförstådd/okänd} plats*.

(62) Jag är hemma och äter

Parafra 2: Jag äter *på platsen P*

(63) Jag är hemma och är nykter

Parafra 3: Jag är hemma och jag är nykter

Parafra 4: Jag är nykter och är hemma

4.6. Annotering av förekomsterna

Utöver parafraseringen annoteras varje förekomst i materialet med uppgift om

1. Satstyp
2. V1 huvudordets form
3. V1 rums- och tidsbetecknande bestämmingar (lexem och placering)
4. V2 huvudord
5. V2 verbalt betydelsefält
6. V2 transitivitet
7. V2 diates
8. V2 agentivitet
9. V2 aktionsart
10. V2 objekt och objektliknande adverbial (lexem och placering)

Utgångspunkt för bedömning av egenskaperna är SAG:s artiklar om respektive
egenskap. Nr 3 och 10 används för att svara på uppsatsens fråga 2 (delvis genom att
upprepa Hilpert & Koops [2009] undersökning om argumentstruktur och syntaktisk
kohesion [2.3.1.]). Samtliga används för att söka de mönster över tid i materialet som
efterfrågas i uppsatsens fråga 3.

5. Resultat

5.1. Relevanta träffar

Databasfrågan genererade 18 058 träffar. Då frågan har hög täckningsgrad var de flesta träffarna irrelevanta. Exempel på irrelevanta träffar är förekomster där första och andra verbet har var sitt subjekt (jfr (64)), där första ordet visar sig vara en homonym till verbet *vara* (jfr (65)) eller där det inte är verb som samordnas (jfr (66)).

(64) Följande dagen kom han tillbaka men då svarade betjenten att herrskapet var ute och smällde jgen tamburdörren innan Johansson hann göra några vidare invändningar (AB)

(65) hedhra wara gudha oc føra idher j linna særkia (SjT)
'hedra våra gudar och ikläd er linnesärkar'

(66) Han war starker oc stoor (SjT)

Detta restmaterial bortrensades manuellt. Återstod gjorde 895 förekomster, alltså endast ca 5 % av samtliga träffar. När sedan förekomster med *vara* i kopula- eller existensbetydelse rensats bort (med kopulaparafras respektive existensparafras, se 4.5.) återstod 511³⁰ verbsamordningar med V1 *vara* i ordets befintlighetsbetydelse – alltså potentiella PSV – vilka utgör studieobjektet i denna undersökning och behandlas i det följande.

5.2. Andelen pseudosamordningar – fråga 1

Vi återkommer här till den första frågeställningen: Hur fördelar sig PSV frekvensmässigt över tid bland alla verbsamordningar med V1 *vara* i dess befintlighetsbetydelse? Sorteringen av de 511 förekomsterna enligt parafraseringen gav följande resultat (tabell 2). I tabellen ser vi alltså andelen förekomster som passerade parafras 1 eller 2 samtidigt som de varken blockerades av parafras 3 eller 4 (jfr 4.5.).

Tabell 2. Andel PS

	PS andel	(antal/alla)
Fornsvenska	68,0 %	(34/50)
Äldre nysv	82,0 %	(73/89)
Yngre nysv	82,3 %	(93/113)
Nusvenska	88,8 %	(230/259)

S:a (430/511)

De generellt höga nivåerna beror delvis på att definitionen av PSV i studien är inkluderande (3.1). Det är dock inte hela förklaringen; av de förekomster som inte är

³⁰ Se dock fotnot i 5.3.

gränsfall eller tvetydiga är det påfallande många som inbjuder till enhändsetolkning. Jämför (67), som rimligen ges enhändsetolkning, med (68), som rimligen ges tvåhändsetolkning. Exempel som (68), där de båda verbfraserna närmar sig det symmetriska (4.4.) är helt enkelt mindre vanliga.

(67) en flicka, som ofta var här och sydde åt mamma (HM)

(68) Skrädare Per i Kielleråhs ähr hoss migh och har helsan (JS)

Det viktiga i resultatet är dock inte den generella nivån, utan den fortskridande ökningen.

5.3. Bestämningarnas förekomst och placering – fråga 2

Vi återkommer här till den andra frågan: Hur förändras PSV över tid med avseende på förekomst och placering av bestämmingar? Det som undersökts är närmare bestämt förekomst av rBest i V1, placering av rBest i V1, placering av tidsadverbial i V1 och placering av objekt i V2. Hilpert & Koops (2009) har i sin studie av PS med V1 *sitta* undersökt dessa egenskaper med undantag för placering av rBest. Resultatet från föreliggande undersökning av PSV kommer att jämföras med Hilpert & Koops resultat, då studierna ligger nära varandra och likheter/olikheter dem emellan kan ha relevans för förståelsen av förändringsprocesser i PS.³¹

5.3.1. Förekomst av rBest

De första förekomsterna av PSV hade obligatoriskt rBest i V1 (jfr (69), (70)). Om huvudordet i V1 (i vårt fall *vara*, i Hilpert & Koops fall *sitta*) över tid genomgår semantisk blekning borde argumentstrukturen förändras såtillvida att det blir allt vanligare att V1 saknar rBest (i Hilpert & Koops undersökning *lokativa elaborationer*)³² i V1 (jfr (71)).

(69) Jak war j hafwino oc vpwekte starkan storm (SjT)

'Jag var i havet och uppväckte en kraftig storm'

³¹ I materialet finns 11 förekomster där adverbet *med* följt av nominalfras utgjorde bestämning i V1. De är svårbestämda eftersom det påfallande ofta är oklart om det är "vara med x" (partikelverb+NP) eller "vara med x" (verb+objektliknande adverbial). Dessa förekomster har exkluderats ur undersökningen. Förekomster med förbindelserna *när vara*, *över vara*, *veder vara* och *hos vara* är frekventa i materialets äldsta källor, främst i juridiska texter på temat formellt bevittnande. Från modern svenska känner vi igen de lexikaliserade verben: *närvara* och *övervara*, medan *veder vara* och *hos vara* fallit ur bruk. I fornsvenskan förefaller förbindelserna ännu vara helt analyserbara, då de förekommer i ordningen verb-bestämning i huvudsats ('vara när'), med subjekt, hjälpverb eller adverbial medialt ('när hava varit') och samordnade med varandra ('hos och när vara'). Dessa förbindelser betraktas således i denna studie som rumsbetecknande bestämning + verb och ingår i resultatet.

³² Med *lokativa elaborationer* avses bestämmingar som preciserar *var* eller *hur* någon sitter (jfr 2.3.1). I föreliggande studie undersöks PS med verbet *vara* i dess befintlighetsbetydelse, och det är inte aktuellt att precisera *hur* någon befinner sig, bara *var*. Här undersöks därför inte lokativa elaborationer, utan *rumsbetecknande bestämmingar* (rBest) (vilka alltså utgör en delmängd av det Hilpert & Koops kallar lokativa elaborationer).

- (70) zoroas ok Arfaxath waro ther nær Ok wændo thz alt til wærra (FsvL)
 ’Zoroas och Arfaxath var där och vände allt till det sämre’
 (71) Pojkarne hade varit och mött honom (H8D)

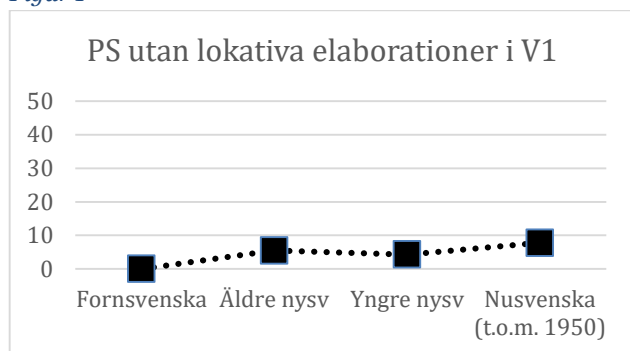
Nedan (*tabell 3*) redovisas hur andelen PSV med respektive utan rBest (oavsett placering i satsen) fördelar sig över epokerna. Därefter jämförs resultatet med Hilpert & Koops.

Tabell 3. PS med respektive utan rBest i V1

	rBest i V1		Utan rBest i V1	
	Andel	(antal/alla)	Andel	(antal/alla)
fornsvenska	100 %	(34/34)	-	(0/34)
Äldre nysv	94,5 %	(69/73)	5,5 %	(4/73)
Yngre nysv	95,7 %	(89/93)	4,3 %	(4/93)
Nusvenska	92,2 %	(212/230)	7,8 %	(18/230)
	S:a (404/430)		S:a (26/430)	

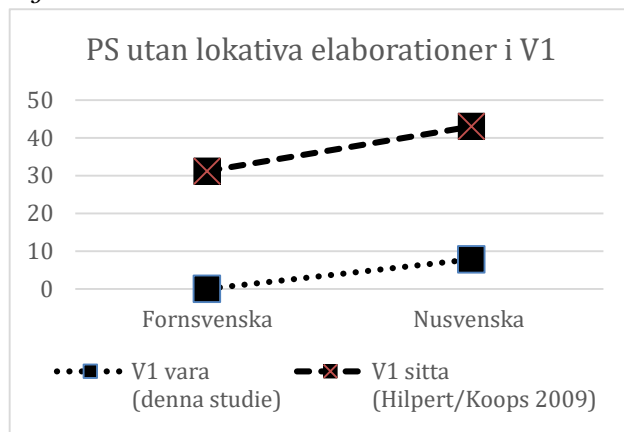
Andelen PS utan rBest kan även uttryckas enligt *figur 1*. Det är de kursiverade uppgifterna från *tabell 3* som utgör punkterna:

Figur 1



Hilpert & Koops studie omfattar längre tid, men de två första av dess fyra mätpunkter (perioderna 1300–1450 respektive 1839–1940) överensstämmer hyggligt med föreliggande studiers första och sista mätpunkt (perioderna 1225–1525 respektive 1879–1950). En jämförelse visar en ökning i båda studierna (föreliggande studie från 0 till 7,8 %; Hilpert & Koops 31,2 % till 43,0 %), vilket kan uttryckas som i *figur 2*.

Figur 2



Resultatet från föreliggande studie bekräftar således Hilpert & Koops (2009:252–253) resultat att andelen förekomster som saknar lokativa elaborationer/rBest ökar över tid. Att PSV har lägre värden än PS med *sitta* torde hänga samman med respektive verbs prototypiska valens; verbet *sitta* kan utan problem förekomma utan bestämning (*hon sitter*), medan *vara* normalt inte kan det utanför just PS-konstruktionen (**hon är*) (SAG 3:469).

Här skall för fullständighetens skull sägas att i Hilpert & Koops undersökning jämfördes resultatet även med andelen utan lokativ elaboration hos alla förekomster av *sitta* utanför PS (alltså även de som inte ingår i en verbsamordning). Hilpert & Koops förutsade att denna andel borde vara relativt konstant över tid, vilket bekräftades av resultatet. I föreliggande studie har inte denna del av undersökningen genomförts, då verbet *vara* som sagt normalt endast saknar rBest då det är förstaverb just i en PS och värdena i en sådan undersökning skulle med all sannolikhet bli 0 på samtliga mätpunkter. Denna skillnad i valens gör att en jämförelse mellan studierna i detta avseende knappast blir meningsfull.

Vi ska få anledning att återkomma till de äldsta förekomsterna utan rBest nedan. De är eventuellt en nyckel till förståelse av mer generella semantiska förändringar.

5.3.2. Pre- postpositionerade rBest

När rBest förekommer i PS står den prototypiskt mellan de båda verben, i direkt anslutning till första verbet (jfr (72), (73)). Om huvudordet i V1 (i vårt fall *vara*, i Hilpert & Koops fall *sitta*) över tid genomgår semantisk blekning borde PS tilltagande syntaktiska kohesion visa sig i att det blir allt vanligare med rBest som inte är placerade mellan de båda verben (jfr (74)).

(72) ath Lythin i Hallarsø war i Laglösakøpunge ok loth græffwa sinne hustrv modhers insegle (SvMtb)

'Att Lythin i Hallarsö var i Köping och lät gravera sin svärmors sigill'

- (73) hindrik reuter är här och spar inte såkerkandie och renska wijnet (EB)
 (74) En andlig fick i biktstolen af en person det förtroende att denna varit och stulit ett svin hos en slaktare (AB)

Detta undersöks inte av Hilpert & Koops, så någon jämförelse med resultat för *sitta* är inte möjlig i fallet med externa rBest.

Undersökningen försvåras av de tre fornsvenska och äldre nysvenska ordföljdsvarianter som kunde placera ett verb sist i satsen, efter eventuella bestämningar: omfattning (jfr (75)), kilkonstruktion (jfr (76)) samt den bisatsordföljd med verbet sist som ofta tillskrivs tyskt inflytande (jfr (77)) (Petersson 2005:121–123).

- (75) Allum mannum vari thet vitirlikt mik Pætar Agmundason hua vidhir varit ok seeth eet jordhaskipte (SvMtb)
'För alla män skall det vara kungjort [att] jag Peter Agmundsson har varit på plats och sett ett jordaskifte'
- (76) Entidh hände thät swa nar han thär war oc las (KE)
'vid ett tillfälle hände så när han var där och läste'
- (77) om han ike i skogen ähr och skiuter (EB)

För PS med sådan ordföljd är samband med syntaktisk kohesion svår att visa eller motbevisa. Som en illustration, visas här resultatet av en undersökning på pre- och postpositionerade rBest (*tabell 4*).³³

Tabell 4. Icke medialt placerade rBest

	Förekomster med pre- eller postpositionerad rBest.	
	Andel	(antal/alla)
Fornsvenska	47,0 %	(16/34)
Äldre nysvenska	15,1 %	(11/73)
Yngre nysvenska	2,2 %	(2/93)
Nusvenska	3,5 %	(8/230)

S:a (37/430)

Som vi ser har procentandelarna inte ökat, utan tvärtom minskat dramatiskt under de tre första epokerna. Delar vi istället upp resultatet i en kolumn för prepositionerade rBest och en för postpositionerade ser vi ett annat mönster (*tabell 5*):

³³ I sju fall fungerar en bisatsinledare (oftast *där*) som rumsbestämning. Dessa står naturligtvis före första verbet och är inte redovisade i *tabell 5*.

Tabell 5. Pre- respektive postpositionerad rBest

	Förekomster med			
	prepositionerad rBest.		postpositionerad rBest.	
	Andel	(antal/alla)	Andel	(antal/alla)
Fornsvenska	47,0 %	(16/34)	-	(0/34)
Äldre nysvenska	11 %	(8/73)	4,1 %	(3/73)
Yngre nysvenska	-	(0/93)	2,2 %	(2/93)
Nusvenska	2,2 %	(5/230)	1,3 %	(3/230)
	S:a (29/430)		S:a (8/430)	

Tabell 5 visar att andelen PSV där rBest står före första verbet är mycket stor under fornsvenskan, minskar dramatiskt under äldre nysvensk tid, och är noll eller mycket låg fr. o.m. yngre nysvensk tid. En granskning av de faktiska förekomsterna visar att detta kan relateras till just de ovan beskrivna ordföljderna (jfr (75), (76) ovan från det fornsvenska materialet och (77) från det äldre nysvenska). Förändringarna för PSV med postpositionerade rBest är mindre dramatiska. Inga postpositionerade rBest under fornsvensk tid och därefter ganska få förekomster över århundradena.

Datan i tabell 5 visar att någon markant ökad utflyttning av rBest under perioden pga tilltagande syntaktisk kohesion i PSV inte kan påvisas. Vi har också konstaterat att den stora förekomsten av prepositionerade rBest vi sett i fornsvenskan och äldre nysvenskan sannolikt har att göra med ovan nämnda ordföljder som placerar ett verb sist i satsen. Vi ska få anledning att återkomma till dessa ordföljder nedan.

5.3.3. Pre-/postpositionerade tidsadverbial

Precis som i fallet med rBest står tidsadverbial i en PS prototypiskt mellan de båda verben (jfr (78), (79)). När huvudordet i V1 (i vårt fall *vara*, i Hilpert & Koops fall *sitta*) över tid genomgår semantisk blekning borde PS tilltagande syntaktiska kohesion visa sig i att det blir allt vanligare med pre- eller postpositionerade tidsadverbial (jfr (80)).

(78) kirstin Jahans dotter wgla ähr här änu och ritar i fullan dusz (EB)

'Kerstin Johans dotter Ugla är här ännu och tecknar av alla krafter'

(79) Israel Larsson i F. var nyss här och drack ur det vi hade qvar (BP)

(80) jag var ute och sådde korn i hin da'n, och det kommer opp så vackert (AuB)

'jag var ute och sådde korn i förrgår, och det kommer upp så vackert'

Till skillnad från i Hilpert & Koops har i föreliggande studie endast andelen *postpositionerade* tidsadverbial mätts, eftersom många tidsadverbial verkar stå före första verbet pga den ordföljd som var vanlig i äldre tid och som redovisades ovan. Nedan (tabell 6) redovisas hur andelen PSV med postpositionerade tidsadverbial (bland de förekomster som alls har tidsadverbial) fördelar sig över epokena. Därefter jämförs resultatet med Hilpert & Koops (2009:253–254).

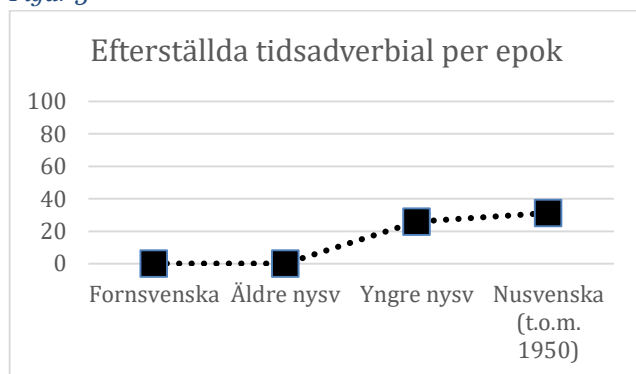
Tabell 6. Postpositionerade tidsadverbial

	t-adv post		t-adv ej post	
	Andel	(antal/alla)	Andel	(antal/alla)
Fornsvenska	-	(0/4)	100 %	(4/4)
Äldre nysvenska	-	(0/16)	100 %	(16/16)
Yngre nysvenska	25,9 %	(7/27)	74,1 %	(20/27)
Nusvenska	31,2 %	(20/64)	68,8 %	(44/64)

S:a (27/111) S:a (84/111)

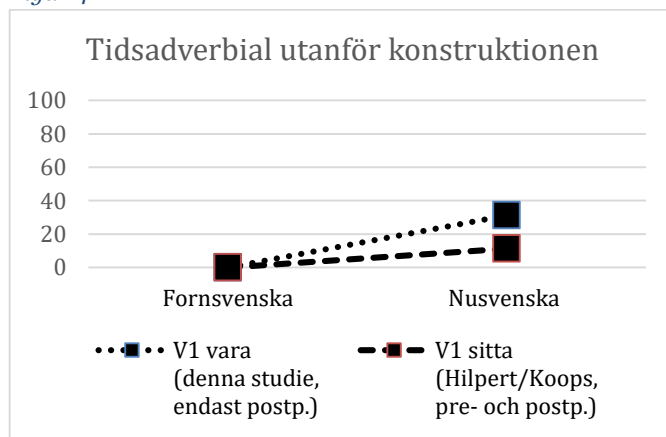
Andelen postpositionerade tidsadverbial kan även uttryckas enligt *figur 3*. Det är de kursiverade uppgifterna i *tabell 6* som utgör punkterna:

Figur 3



Även i detta resultat kan ytterpunkterna (fornsvenska 0 respektive nusvenska 31,2 %) jämföras med data från Hilpert/Koop (0 respektive 11,3 %), vilket görs i *figur 4*.

Figur 4



Trots skillnaden i vad som mätts har resultatet signifikans i det att vi ser en tydlig ökning i båda studierna.³⁴ Resultatet från föreliggande studie styrker således Hilpert & Koops resultat. Intressant nog är ökningen större i föreliggande studie trots att endast postpositionerade adverbial inkluderats.

³⁴ Att exkludera Hilpert & Koops prepositionerade tidsadverbial låter sig inte göras då fördelningen pre-/postposition i den studien inte finns preciserad. Hilpert & Koops nämner inte problematiken med ordföljd i äldre material trots att det potentiellt kan ha påverkat deras resultat.

5.3.4. *PS med extraherade objekt*

Objekt i PS med befintlighetsverb (inklusive *vara* och *sitta*) står vanligen efter det andra verbet (jfr (81)). Om huvudordet i V1 (i vårt fall *vara*, i Hilpert & Koops fall *sitta*) över tid genomgår semantisk blekning borde det bli allt vanligare med extraherade objekt (jfr (82)).

- (81) Så war och tå then tid, at almogen wille helst gärna wara hema och bärga höö och korn i huss (PB)
- (82) Jag pekade ut dörren till Kvinnoavdelningen i en mur på vägen för den har jag varit och tittat på, det är en förbluffande liten uthusdörr. (BA)

Resultatet av Hilpert & Koops (2009:254–255) undersökning bekräftar detta när det gäller PS med V1 *sitta*. I föreliggande undersökning av PSV påträffades emellertid inga extraherade objekt över huvud taget. Denna studie bekräftar alltså inte Hilpert & Koops resultat. Den kan dock inte heller sägas falsifiera resultatet; med ett större *vara*-material, och med förekomster även från tiden efter 1950, skulle resultatet sannolikt bli ett annat. En sådan undersökning faller utanför ramarna för denna studie, men det är uppenbart för varje modersmålstalare av modern svenska att konstruktionen är fullt möjlig även med verbet *vara*, och en snabb sökning i Korps material efter 1950 gav bl.a. exempel (82) ovan från 1956, där objektet *den* är extraherat.

5.4. Fler mönster i materialet – fråga 3

Vi återkommer nu till den tredje frågan: Vilka andra, för uppsatsens syfte relevanta, förändringar (utöver vad som framkommer av 1 och 2) kan noteras i PSV:s egenskaper?

Formuleringen ”för uppsatsens syfte relevanta” är medvetet oprecis för att hålla öppet för vad som skulle visa sig i materialet. I metodavsnittet listas alla egenskaper som undersökts. Här redovisas inte alla data – bara de tendenser vilka just föreföll relevanta för uppsatsens syfte.

5.4.1. *De tidigaste förekomsterna*

Redan i materialets fornsvenska del finns ett flertal förekomster av PSV med rBest, de äldsta från 1350-talet (jfr (83) med rBest *vidhir*, (84) med rBest *oppa akrenom* och (85) med rBest *när*).

- (83) Allum mannum vari thet vitirlikt mik Pætar Agmundason haua vidhir varit ok seeth eet jordhaskipte (SvMtb)

'För alla män skall det vara kungjort att jag Peter Agmundsson har varit på plats och sett ett jordaskifte'

(84) Tha the waro oppa akrenom oc pløghdho (SjT)

'då de var på åkern och plöjde'

(85) Oc han orkar ey wara när och se hwat som brukas (PMB)

'och han orkar ej vara på plats och se hur det går till'

5.4.2. *Temporala bisatser*

Delsing & Falk (u.u.) undersöker PS i fornsvenskan och noterar att ”pseudosamordningen i dessa tidiga exempel påfallande ofta står i en temporal bisats som tidfäster matrissatsaktionen” och menar att det är en indikation på enhändsetolkning. När det gäller PSV skriver Delsing & Falk i samma text att ”eftersom *vara* är ett synnerligen vanligt verb har vi gjort endast mycket begränsade sökningar i fsv, utan att finna något exempel”. I föreliggande studie har omfattande sökningar gjorts och andelen temporala bisatser som tidfäster matrissatsens aktion kanske inte är direkt påfallande, men de förekommer, och kan ha haft inflytande på hur konstruktionen uppfattats. Av 108 PSV från fornsvenska och äldre nysvenska perioden finns 66 i bisatser. Av dessa 66 är 13 temporala varav flera har tydligt tidfästande funktion (jfr (86) där tidpunkt i matrissatsen anges med PS *nar han thär war oc las* och (87) där detsamma anges av PS *mädhan han war här och predikade [eller noghot tilförenne]*).

(86) Entidh hände thät swa nar han thär war oc las, tha kommo thre iomfrur til honom (KE)

'vid ett tillfälle hände så när han var där och läste, att det kom tre jungfrur till honom'

(87) I Sancti Ansgarij tijd antingen mädhan han war här och predikade eller och noghot tilförenne (OP)

'På S:t Ansgars tid, antingen medan han var här och predikade eller också något innan dess'

5.4.3. *Vad händer när rBest försvinner?*

Andelen PS utan rBest i V1 ökar över tid, vilket visats av Hilpert & Koops i fallet med V1 *sitta* och i denna uppsats i fallet med V1 *vara*. Vi ska här återkomma till de äldsta förekomsterna utan rBest, eftersom de uppvisar samstämmighet i ett par avseenden, värd att undersöka närmare.

I tabell 3 i avsnitt 5.3.1. visades hur andelen PSV utan rBest förändrats över tid. En iögonfallande egenskap hos de fyra äldsta förekomsterna är att alla har ett animat objekt med unik referent, hädanefter aSpec-objekt, till vilken subjektreferenten

verkar ha förflyttat sig för att utföra aktionen, i exempel (88) är aSpec-objektet *dråningen*.³⁵

(88) Den 16 war iag och hälsa på dråningen. (AH)

Modifierar vi *tabell 3* en aning och delar upp den högra kolumnen i två – en med förekomster som har aSpec-objekt och en med förekomster som inte har det (utan istället har annat objekt eller inget objekt alls) blir resultatet ut som i *tabell 7*.

Tabell 7. aSpec-objekt

	+ rBest i V1 Andel (antal/alla)	- rBest i V1 + aSpec-objekt Andel (antal/alla)	- rBest i V1 - aSpec-objekt Andel (antal/alla)
fornsvenska	100 % (34/34)	- (0/34)	- (0/34)
Äldre nysv	94,5 % (69/73)	5,5 % (4/73)	- (0/73)
Yngre nysv	95,7 % (89/93)	1,1 % (1/93)	3,2 % (3/93)
Nusvenska	92,2 % (212/230)	4,3 % (10/230)	3,5 % (8/230)
	S:a (404/430)	S:a (15/430)	S:a (11/430)

Fr o m yngre nysvenskan tillkommer förekomster med andra objekt än aSpec-objekt (jfr (89)) och i nusvenskan även förekomster som helt saknar objekt (jfr (90)).

(89) hvad det angick middagsrispen var han sjelf och köpte ett 1/2-stop bränvin
åt H.C. (BP)

(90) Jag har varit och dansat! (PL)

Att objekten är animata och har var sin unik referent återspeglas också i vilka lexem som är huvudord i den verbfras de tillhör (V2). Lexemen är *sport*, *besågh*, *besökt*, *hälsa på*, vilka alla kan hänföras till *det psykiska och sociala verbala betydelsefältet*³⁶ och är verb vi naturligt förknippar just med att förflytta oss till unika objektreferenter av det diskuterade slaget. Under den yngre nysvenska perioden tillkommer lexem även från *fysiska* och *logiska* betydelsefälten. Vi ska i analysavsnittet nedan återkomma till såväl aSpec-objekt som verben från psykiska/sociala betydelsefältet.

5.4.4. *Ute och spatsera, ute och ränna – sentida användningar av PSV*

Även vilka rBest som varit vanliga har ändrats över tid. I materialet introduceras under 1600-talet lexemet *ute* (jfr (91)) (det mer preciserande *där ute* inte medräknat), ett

³⁵ Alla fyra förekomsterna redovisas i avsnitt 6.3.2.

³⁶ SAG delar in verb i tre *verbala betydelsefält*: 1. Det fysiska fältet, 2. Det psykiska och sociala fältet, 3. Det logiska fältet. Det psykiska/sociala fältet är i sin tur indelat i åtta grupper (2a. Perception, 2b. Kommunikation, 2c. Kognition, 2d. Intention, 2e. Emotion och värdering, 2f. Önskan, 2g. Förmåga, 2h. Socialt handlande, sociala relationer) och de fyra verben kan enligt min bedömning hänföras till 2a (*bese*), 2b (*spörja*) och 2h (*besöka*, *hälsa på*) (SAG 2:514-516).

bruk vilket sedan tilltog under århundradena, till stor del i sällskap med V2 på temat förflyttning, såsom *spatsera, gå, vandra, promenera, köra, åka, resa*, (jfr (92)).

(91) Metstack och andre officerare wore ute och recognoscerade (HaqS)

(92) Hedvig är ute och spatserar med konsul Wern (OL)

Från mitten av 1800-talet förekommer rBest *ute* i tydligt pejorativa sammanhang (jfr (93)).

(93) Alltid är hon ute och ränner (K)

Det pejorativa användandet är intressant i förhållande till Andersson & Blensenius (2018a) rön om PS med V1 *gå*. Författarna ser i sitt material att just från mitten av 1800-talet ökar andelen förekomster där aktionen i V2 förefaller betraktas med ringakning/löje (2018:92–94), (jfr (94), hämtad ur nämnda undersökning).

(94) Det är minst sagdt löjligt att en gammal man som du kan gå och förälska sig flera gånger om året (KubHist, *Aftonbladet* 1860-talet)

Dessa användningar är intressanta och skulle förtjäna att studeras närmare ur flera aspekter. Detta faller dock utanför huvudspåret för denna uppsats och vi får tills vidare nöja oss med denna spaning.

6. Analys, diskussion och slutord

6.1. Andelen PS

Vi har sett att andelen PSV av alla verbsamordningar med *vara* ökar. PS med andra förstaverb än *vara* finns belagda sedan åtminstone tidig 1300-tal (t.ex. Delsing & Falk u.u.). När PSV så dyker upp, troligen i mitten av 1300-talet, är det alltså inte fråga om en helt ny konstruktion, utan om en befintlig konstruktion i vilken ett nytt lexem blir möjligt att använda. Frekvensen ökar sedan över tid, vilket är vanligt (Traugott & Trousdale 2013:13–19).

6.2. Den lättviktiga V1

Studien har visat att semantisk blekning av V1 i PSV sannolikt har pågått under lång tid. Detta har visats genom undersökningar av hur förekomst och placering av konstruktionens bestämningar förändrats över tid (5.3.); undersökningar som visat sig ge liknande (men inte identiska) resultat som undersökningarna i Hilpert & Koops (2009). Till skillnad från Hilpert & Koops tas föreliggande undersöknings resultat inte

som intäkt för att PSV:s förmåga att uttrycka lokativitet är på väg att försvinna; en intressant utveckling där den lokativa betydelsen kvarstår men har förändrats har istället framträtt, vilket redovisas i nästa avsnitt.

6.3. Analys av utvecklingen - PSV

Konstruktionen *vara rBest och V* har över tid utvecklats till en konstruktion där *rBest* är optionellt: *vara rBest/∅ och V*. I avsnitt 3.3. presenterades tanken att varianten utan *rBest* kan bära s.k. *absentiv* betydelse: att förflytta sig till en ospecificerad plats, där utföra en aktion och slutligen (förväntas) återgå till utgångspunkten.

Ovan har presenterats en mängd data som beskriver hur PSV sett ut och förändrats över tid. I det följande presenteras ett förslag på hur stegen i förändringsprocessen ser ut, inspirerat av Traugott & Trousdale's modell för konstruktionalisering och konstruktionsförändring som den presenteras i Traugott & Trousdale (2013, sammanfattad under 3.4. ovan).

Jag inleder med en diskussion om var en av epokerna *fornsvenska, äldre nysvenska, yngre nysvenska* och *nusvenska* t.o.m. 1950. Därefter följer en kortfattad översikt över hela den undersökta perioden.

6.3.1. Fornsvenska

I undersökningens fornsvenska material finns 34 PSV, samtliga med *rBest* (5.2.; 5.3.1.). De äldsta av dem är från 1350-talet medan det undersökta materialet i sin helhet sträcker sig bakåt till tidigt 1200-tal. Inga förekomster av PSV har således påträffats i den äldre fornsvenskan (1225–1350). Källäget från tiden före 1350 är inte optimalt, men denna undersökning kan ändå preliminärt tidfästa uppkomsten av PSV med *rBest* till mitten av 1300-talet.

Det förefaller som att *V1* i PSV från denna tid normalt hade som uppgift att ange en plats där aktionen i *V2* äger rum; enhändsetolkning verkar oftast rimlig. Detta antagande styrks av att PSV kunde förekomma i temporala bisatser vars funktion var att tidfästa matrissatsaktionen (jfr 5.4.2.).

Förekomster av PSV utan *rBest* saknas helt i det fornsvenska materialet (jfr 5.3.1.). Där finns dock ett antal PSV där bestämningen placerats före första verbet i samband med det ordföljdsbruk som kan placera verbet sist (se 5.3.2.), med följd att verbet *vara* och konjunktionen *och* kommer i direkt anslutning till varandra (jfr (95) och (96)).

Där finns också en enstaka PSV i relativbisats, där ingen *rBest* är manifest i satsen, men en underförstådd bisatsinledare kan anses vara *rBest* (jfr (97) – underförstådda bisatsinledaren inplacerad av mig inom hakparentes). Även här förekommer således verbet *vara* och konjunktionen *och* utan någon *rBest* dem emellan. I förekomsten finns där istället ett sättsadverbial (*lønlīka*) som skiljer de båda orden åt, men om vi (vilket

är rimligt) antar att denna variant inte är mycket ovanlig får vi ta med i beräkningen att språkbrukarna accepterade ordföljden [relativbisatsinledare med rumsbetecknande korrelat/Ø] [subj] *vara och V*.

- (95) At barlam hafdhe ther varit oc döpt hans son til cristna tro (BJ)
'Att Barlaam hade varit där och döpt hans son till kristen tro'
- (96) Som när woro oc sogho thz iärteckn (EH)
'Som var på plats och såg detta järtecken'
- (97) tha kom balaam thit til thera / aff them stadh [där] han haffde warit lønlika oc letadh aff diæfflom huat han skulde göra (PP)
'då kom Bileam dit till dem från det ställe [där] han hade varit i lönnedom och frågat djävulen vad han skulle göra'

Två förhållanden är värda att notera inför den fortsatta diskussionen: dels att i samtliga förekomster av PSV med ordföljden *vara och* i det fornsvenska materialet är huvudordet i V2 från det psykiska/sociala betydelsefältet, dels att en del av samma förekomster har ett aSpec-objekt³⁷ (jfr (95)). Satsen som dessa måste ha varit relativt frekventa, vilket kan ha gjort det lättare för novationen PSV utan rBest att vinna acceptans under äldre nysvensk tid.

I de sammanfattande tabellerna nedan innebär *betydelse A* att subjektreferenten är på en angiven plats och där utför (eller är föremål för) en verbaktion. *Betydelse B* innebär *absentiv*, vill säga subjektreferenten har tagit sig från ett deiktiskt centrum till en icke angiven plats för att där utföra (eller vara föremål för) en verbaktion och därefter återvända till deiktiskt centrum (se 2.3.2.).

Tabell 8. Fornsvenska perioden - sammanfattning

PSV utan rBest	Nej
exklusivt betydelse A	Ja
tvetydigt betydelse A/B	Nej
exklusivt betydelse B	Nej
Steg i processen	Bisatsordf. ger hög exponering av <i>vara och</i> (följt av ett verb från psykiska/sociala betydelsefältet och optionellt aSpec-objekt) vilket ev underlättar senare förändringar

6.3.2. Äldre nysvenska

I materialet från den äldre nysvenska perioden påträffades undersökningens äldsta exempel på PSV helt utan rBest – det äldsta i ett rättegångsprotokoll från 1570 (jfr (98)). Förekomsterna är få (endast fyra), men uppvisar en intressant samstämmighet när det gäller V2: alla har ett animat objekt med specifik referent

³⁷ Animat objekt med specifik referent, se avsnitt 5.4.3.

(aSpec-objekt) och alla har huvudord från det psykiska/sociala betydelsefältet (jfr (98)–(101)).

- (98) hade och för kemmerene en hustrv wed namn Cicilie bekend, att hon hade och varit och sport pigen om alle legenheter (STT)
'hade även för kammartjänarna en husfru vid namn Cicilie bekänt att hon hade också varit och frågat pigan om alla omständigheter'
- (99) Den 11. War iagh och besågh Leyionet, hvilket var ett grymt diur. (DG)
- (100) att dee som haffua varit och besökt migh haffua sagt, att [...] (JE)
- (101) Den 16 war iag och hälsa på dråningen. (AH)

Här har en konstruktionsförändring (Traugott & Trousdale 2013:22, 26–27) ägt rum på den formella sidan, närmare bestämt en förändring av argumentstrukturen – rBest har blivit optionell. Förändringen kan möjligen ha förberetts av de ovan beskrivna förhållandena under fornsvensk tid: ordföljden *vara och* kan ha varit vanlig, ofta med ett verb från det psykiska/sociala betydelsefältet och emellanåt med ett aSpec-objekt, vilket eventuellt underlättade för språkbrukarna att acceptera förändringen.

Ett möjligt sätt att förstå förekomsterna och samstämmigheten dem emellan är att den (icke uttalade) plats där objektsreferenten befinner sig tjänar som underförstådd rBest och att en explicit sådan därmed kan utelämnas. Objekten i de fyra exemplen är alla animata, men viktigare är att de har specifik referent; *pigen*, *Leyionet*, *migh*, *dråningen* betecknar alla en viss individ i världen, till vilken subjektsreferenten verkar ha förflyttat sig för att *spörja*, *bese*, *besöka* respektive *hälsa på*. Jämför vi t.ex. (101) ovan med den mer sentida (102) nedan

- (102) var han sjelf och köpte ett 1/2 stop bränvin å H.C. (BP)

ser vi att i (102) är referenten (förutom att vara inanimat) *generisk*, snarare än specifik, och fokus hamnar intuitivt (i alla fall för undertecknad) snarare på köpandet och på drycken än på den plats brännvinsköpandet måste ha ägt rum. Det viktiga här verkar vara att referenten till objektet *dråningen* är specifik – och därmed måste befinna sig på en specifik plats, till skillnad från referenten till objektet *bränvin* som är generisk – och därmed befinner sig på en generisk plats, om nu generiska referenter kan sägas befinna sig alls.

En rBest härledd ur ett aSpec-objekt underförstås alltså, enligt följande parafrasering av (99) och (100) (till nusvenska av mig, med den underförstådda bestämningen inom hakparentes):

- (103) Den 11 var jag [där lejonet är] och besåg lejonet
- (104) Att de som har varit [där jag är] och besökt mig, har sagt, att [...]

I inledningen nämndes att svenskans PSV skiljer sig från danskans och norskans såtillvida att i svenskan är rBest optionell, medan den oftast är obligatorisk i de båda andra språken. Om analysen ovan av förändringarna under äldre nysvensk tid äger riktighet kan den eventuellt också bidra till att förklara skillnaden mellan de skandinaviska språken; danskan och norskan kanske helt enkelt inte genomgick dessa steg i utvecklingen.

Här kan invändas att materialet är litet och att det är en långt driven hypotes utifrån fyra förekomster. Invändningen är fullt rimlig och resultatet skall naturligtvis tolkas med försiktighet. Två förhållanden skall dock nämnas, vilka stärker förekomsternas bevisvärde: För det första är de fyra förekomsterna de enda påträffade över huvud taget där V1 saknar rBest i materialet före 1700; samtidigt har de exakt samma relativt detaljerade särdrag (animat objekt med specifik referent, till vilken subjektsreferenten förefaller ha förflyttat sig för att utföra en aktion som betecknas med ett verb ur det psykiska/sociala betydelsefältet). För det andra är exemplen skrivna av fyra olika författare spridda över flera decennier. Kanske var det helt enkelt så under äldre nysvensk tid att rBest bestämning i V1 var möjlig att utelämnas om det kompensades av aSpec-objekt i V2. Det verkar hur som helst som att konstruktionen uppfattades som grammatisk av dessa fyra författare.

Det var alltså sannolikt möjligt att tolka PSV utan rBest på samma sätt som PSV med rBest alltid hade tolkats. Mitt antagande är emellertid att denna nya konstruktion genomgick *reanalys* eftersom dessa förekomster förefaller möjliga att tolka som *absentiv* (2.3.2.). Ett försök till alternativ parafrasering av (99) och (100) skulle kunna se ut som (105) och (106):

(105) Den 11 tog jag mig iväg för att titta på lejonet och sedan återvända

(106) Att de som har tagit sig iväg för att besöka mig och sedan återvända har sagt att [...]

Här kan *absorption av kontexten* (eng. *context-absorption*) ha spelat in. Utifrån kontexten i (98)–(101) är det rimligt att subjektsreferenten tog sig iväg, utförde V2 och tog sig tillbaka. Denna pragmatiska betydelse kan sedan – i takt med en allt högre frekvens i bruket – bli en del av själva konstruktionen *vara och V* (Kuteva 2001:150-151; Traugott & Trousdale 2013:56).

Om denna tolkning var spridd bland samtida läsare/lyssnare har således en reanalys ägt rum (Traugott & Trousdale 2013:25). Inget syns dock i det manifesta yttrandet, vilket är i linje med vedertagen syn på reanalys: ”I will define ’reanalysis’ as change in the structure of an expression or class of expressions that does not involve any immediate or intrinsic modification of its surface manifestation (Langacker 1977:58, se även Traugott & Trousdale 2013:35–27). För att anse det klargjort att en fullständig konstruktionalisering ägt rum behövs belegg i form av förekomster där endast den nya

tolkningen är rimlig (Traugott & Trousdale 2013:22–25). Sådana har inte påträffats i materialet från den äldre nysvenska epoken.

Man måste också ställa sig frågan om absentiv tolkning kan ha varit möjlig redan tidigare – det vill säga absentiv tolkning av PSV *med* rBest. Utesluta det kan vi naturligtvis inte, men vi kan diskutera hur troligt det förefaller utifrån vad vi ser i materialet.

Ekbergs uppfattning är att rBest i PSV uttrycker specificerad lokalisering (1983:5 jfr 2.3.2.). Om det stämmer, och om hennes modell är giltig även för fornsvenska och äldre nysvenska texter, krävs ingen ytterligare diskussion eftersom absentiv tolkning utesluter explicit uttryckt lokalisering. Vill vi ändå undersöka materialet torde en framkomlig metod vara att leta efter förekomster där inget direkt blockerar absentiv tolkning.

I det absoluta flertalet PSV från dessa epoker förefaller rBest tydligt peka ut en plats i rummet och det är svårt att tänka sig att något i satsen skulle bära betydelsen förflyttning dit från en plats där subjektsreferenten nu är icke-närvarande – än mindre förflyttning tillbaka (jfr (107) och (108)).

(107) Tha the waro oppa akrenom oc pløghdho Kom lyongelder [af] hymlenom
oc vpbrænde badha hestana (SjT)

*'Då de var på åkern och plöjde kom en blix från himmelen och brände upp
båda hästarna'*

(108) några karlar löhnas, som Stundeligen äro tillstädes och hålla kannorne
fulle med watn. (SA)

De fåtal förekomster som inte pekar ut en plats har oftast en rBest som tydligt uttrycker icke-närvaro; de kan därmed inte anses vara absentiv (jfr (109)).

(109) han war ekki i smidiana han war borte oc fik sik mat oc hans tiänara mz
hanum (DB)

*'han var inte i smedjan; han var borta och fick sig mat och hans tjänare
med honom'*

Fyra förekomster i hela fornsvenska och äldre nysvenska materialet varken pekar ut en plats eller uttrycker icke-närvaro. Det gäller PSV med bestämningarna *till* och *åstad*, som återfinns två gånger vardera (jfr (110), (111)).

(110) Oc han war til oc gømde hønsit j ene kisto (SjT)

(111) Förnempde Peder Kÿro sade, att han tree gånger hade sielff warit åstadh
och welet hugge vmkull förnempde olage bygningh. (SST)

Använder vi SAOB:s definitioner av *vara till* och *åstad*³⁸ kan mannen med hönset sägas ha *tagit sig till en viss plats* och gömt hönset. Peder Kyro kan sägas ha *varit iväg* för att försöka riva det olagliga bygget. Riktning bort från deiktiskt centrum verkar alltså ingå. Om aktiviteten sker på en ospecificerad plats eller inte är inte helt klart, men förekomsterna faller i alla händelser på att inget rimligen uttrycker förväntad återgång till deiktiskt centrum.

Inom ramen för denna uppsats är det svårt att komma längre i letandet efter absentiv-PSV med rBest. Det mesta tyder på att absentiv tolkning blev möjlig först i och med de PSV som saknade rBest, något jag också utgår från i det följande.

Tabell 9. Äldre nysvenska perioden - sammanfattning

PSV utan rBest	Ja
exklusivt betydelse A	Ja
tvetydigt betydelse A/B	Ja
exklusivt betydelse B	Nej
Steg i processen	Konstruktionsförändring (rBest optionell) Reanalys (absentiv tolkning möjlig)

6.3.3. Yngre nysvenska

Även i materialet från yngre nysvenskan påträffades endast blygsamma fyra förekomster av PSV utan rBest. Den samstämmighet beträffande betydelsefält och objekt vi såg i de äldre nysvenska förekomsterna är nu borta. Objekten är av fler slag än bara aSpec-objekt och verben är från alla tre betydelsefälten. Intressant att notera är att den enda förekomsten med aSpec-objekt (114) även är den enda med verb från det psykiska/sociala betydelsefältet. Alla fyra förekomsterna har objekt.³⁹

- (112) Wi få trolofning i afton, Jag har varit och lagat til ~ ~ Jag är så glad som en ung änckling när kiärngen dör. (OD)
- (113) att hon som tjenar i ett hus i granskapet af sockerbruksidkaren Seyboids samma eftermiddag eller Lördagen den 14:de näst lidne December klockan circa fem varit och Hämtat vatten [...] (AB)
- (114) och likasom denna berättelse förut anmärkt, huruledes han redan på förmiddagen ett par gånger varit och anlitat skänken om hjälp i de svårigheter han då utstod , så var han nu åter nere. (CJLA)
- (115) Svaranden, hörd öfver vittnesmålen, förklarade att hvad det angick middagsrispen var han sjelf och köpte ett 1/2 stop bränvin åt H.C. (BP)

³⁸ SAOB innehåller i skrivande stund (2020-08-17) ord t.o.m. *väva*. Någon artikel för *åstad* finns därmed ännu inte, men ordets användning framgår under varianten *sta*.

³⁹ (112) saknar explicitgjort objekt, men jag utgår från att ett outtalat sådant ska underförstås. Citatet är ur ett teatermanus och det förefaller som att karaktären avbryter sig mitt i satsen, innan objektet hunnit uttalas - partikelverbet "laga till" är obligatoriskt transitivt och kontexten förefaller ge att sagespersonen har varit och ordnat med förberedelser av något slag.

Fortsätter vi analysidén från förra avsnittet – att PSV i äldre nysvenska perioden genomgick reanalys – kan förekomsterna från yngre nysvenska perioden vara konsekvenser av reanalysen. När *vara* i PSV utan rBest inte längre betydde 'befinna sig på den plats som impliceras av objektets referent', utan istället övergått till att ingå i en absentivkonstruktion, spelade det inte längre någon roll hur objektet såg ut. Och när objektet inte längre var aSpec-objekt släpptes även verb från fysiska och logiska betydelsefälten in (se 5.4.3. ovan). Ovan återgivna (115), som har ett inanimat generiskt objekt kan endast med svårighet tolkas enligt betydelse A (min modernisering och parafra):

(116) ?När det gäller frågan om middagssupen var han själv [där brännvinet var] och köpte ett 1/2 stop bränvin åt H.C.

Medan betydelse B (absentiv) fungerar bättre:

(117) När det gäller frågan om middagssupen tog han sig själv iväg för att köpa ett 1/2 stop bränvin åt H.C. och sedan återvända

I enlighet med Traugott & Trousdale (2013:25) kan man argumentera för att fullständig konstruktionalisering här har ägt rum, då form och innehåll är förändrade och förekomster påträffats där den äldre tolkningen inte är rimlig. En ny nod i det nätverk av konstruktioner som utgör språket anses då ha uppstått.

Enligt konstruktionaliseringsmodellen är det vanligt efter fullbordad konstruktionalisering att ytterligare konstruktionsförändringar tar vid (post-constructionalization constructional changes). En typisk sådan förändring är kollokationsexpansion (collocational expansion, Traugott & Trousdale 2013:27). I vårt fall skulle det innebära att antalet möjliga lexem som huvudord i V2 ökar. Eftersom antalet förekomster är så litet har vi inga bevis i form av stora mängder nya lexem, men vi ser att verben nu kommer även från det fysiska och det logiska betydelsefältet, vilket är en indikation på att fler lexem måste vara möjliga.

Tabell 10. Yngre nysvenska perioden - sammanfattning

PSV utan rBest	Ja
exklusivt betydelse A	Ja
tvetydigt betydelse A/B	Ja
exklusivt betydelse B	Ja
Steg i processen	Konstruktionalisering belagd Kollokationsexpansion ev. påbörjad

6.3.4. Nysvenska t.o.m. 1950

I det nusvenska materialet återfanns 18 förekomster av SPV utan rBest. I dessa förekomster är spridningen än större med avseende på objekt och verbala betydelsefält

hos huvudordet i V2; fler kombinationer förekommer (jfr (118)–(121). Här är således kollokationsexpansionen tydlig. Det finns också V2 som helt saknar objekt (jfr (122)).

(118) Kanske du också har varit och slagit efter honom! (AS).

(119) Hvar höll du till i går, jag var och sökte dig. (HS)

(120) Men hon hade knappt sett honom mer efter den dagen , då hon gick fram , bara några söndagar när hon varit och hört hans predikningar. (H8D)

(121) Tre gånger i veckan rullar Jörgen Rasmine till Badesanatoriet för behandling – nu har Rasmine åter varit och fått sitt bad och de äro på hemväg. (H8D)

(122) Jag har varit och dansat! (PL)

Tabell 11. Nusvenska perioden - sammanfattning

PSV utan rBest	Ja
exklusivt betydelse A	Ja
tvetydigt betydelse A/B	Ja
exklusivt betydelse B	Ja
Steg i processen	Kollokationsexpansion (och förändrad argumentstruktur – obj blir optionellt)

6.3.5. *En titt i kristallkulan – tendenser på nätet*

Ovan nämndes hur vissa typiska konstruktionsförändringar ofta följer omedelbart efter fullbordad konstruktionalisering. Exempel på en sådan – kollokationsexpansion – redogjordes också för. En annan typisk sådan förändring är morfologisk reduktion. I denna undersöknings huvudsakliga material har jag inte funnit belägg för sådan förändring efter den föreslagna konstruktionaliseringen. Dock har en begränsad kompletterande undersökning gjorts i några av Språkbanken texts korpusar med modernt material från bloggar och sociala medier. Intressant nog verkar det finnas en – förvisso begränsad – tendens att utesluta konjunktionen *och* i PSV.

I korpussamlingarna *Bloggmix* och *Diskussionsforum* söktes PSV utan konjunktion med sex olika verb i V2⁴⁰; 57 sådana påträffades enligt följande:

- 13 st med V2 *handla* (jfr (123))
- 2 st med V2 *köpa* (jfr (124))
- 10 st med V2 *hälsa på* (jfr (125))
- 2 st med V2 *kolla* (jfr (126))
- 4 st med V2 *titta* (jfr (127))
- 16 st med V2 *träna* (jfr (128)).

⁴⁰ De sex verben i V2 valdes genom att en sökning på PSV med konjunktionen först genomfördes i vilken noterades vilka huvudord i V2 som var vanligast.

- (123) Då var hela släkten samlad och vi var handlade typ tre fyra kundvagnar med mat (flashback 2005)
- (124) Han och jag var köpte ett gosedjur till bebisen (familjeliv 2012)
- (125) När vi var hälsade på våra familjer i Piteå under semestern (Inspireramera 2008)
- (126) När vi var kollade på hus (Familjeliv 2008)
- (127) jag är tittar mig omkring (flashback 2008)
- (128) Det är jättebra att hon är tränar (flashback 2009)

Hur stor andel av alla PSV med dessa V2 som saknar konjunktionen *och* har inte undersökts. Följande data kan möjligen ge en fingervisning om omfattningen: Huvudundersökningens 26 PSV utan rBest hittades i ett material med knappt 46 miljoner token, vilket innebär en träff per 1,7 miljoner token. De 57 förekomsterna i tilläggsundersökningen av sociala medier hittades i ett material med drygt 8 miljarder token, vilket innebär en träff per 141 miljoner token. Detta kan uttryckas som 83 gånger så många förekomster (per X token) i huvudundersökningen än i extraundersökningen, men då är hänsyn inte tagen till att i den senare begränsades sökningen till sex verb. Jag har vare sig utbildning i statistik eller sannolikhetssteori, men min spontana tolkning är att förekomsterna i extraundersökningen inte kan vara tillfälligheter i form av skrivfel. Förekomsterna är också påfallande välstavade och normenliga (förutom just bortfallet av subjunktionen), vilket gör det svårt att avfärda dem som bristfälliga produkter av språkinlärare.

Detta är intressanta data, men att de skulle tyda på begynnande morfologisk reduktion av PSV får anses vara en spekulering; för att föreslå, eller avfärda, en sådan analys krävs data från ytterligare undersökningar. Observationen ingår därför inte i sammanfattningen av huvudundersökningen.

6.3.6. *Summering hela perioden*

Om analysen ovan sammanfattas och presenteras under rubriker som utgår från konstruktionaliseringsmodellen (3.4.) kan det se ut så:

Tabell 12. Summering

0. förstadium till processen

Fornsvenska	PSV utan rBest	Nej
	exklusivt betydelse A	Ja
	tvetydigt betydelse A/B	Nej
	exklusivt betydelse B	Nej
	Steg i processen	Bisatsordf. ger hög exponering av <i>vara och</i> följt av ett verb från psykiska/sociala bet.-fältet (och ibland aSpec-objekt) vilket ev underlättar senare förändringar

1. konstruktionsförändring i ena sidan av konstruktionen

Ä. Nysvenska	PSV utan rBest	Ja
	exklusivt betydelse A	Ja
	tvetydigt betydelse A/B	Ja
	exklusivt betydelse B	Nej
	Steg i processen	Konstruktionsförändring (rBest optionell vid aSpec-objekt) Reanalys (absentiv tolkning möjlig)

2. konstruktionsförändring i andra sidan konstruktionen

Y. Nysvenska	PSV utan rBest	Ja
	exklusivt betydelse A	Ja
	tvetydigt betydelse A/B	Ja
	exklusivt betydelse B	Ja
	Steg i processen	Konstruktionalisering belagd ⁴¹ Kollokationsexpansion ev. Påbörjad

Konstruktionalisering uppnådd

3. Typiska förändringar i ny konstruktion – kollokationsexpansion

Nusvenska	PSV utan rBest	Ja
	exklusivt betydelse A	Ja
	tvetydigt betydelse A/B	Ja
	exklusivt betydelse B	Ja
	Steg i processen	Kollokationsexpansion (och förändrad argumentstruktur – obj blir optionellt)

Det är naturligtvis alltid vanskligt att påstå något om vad som skett i ett språkbrukarkollektivs mentala representationer av språk. Författaren gör inga anspråk på att ha bevisat något i det avseendet. Studien exponerar dock tendenser till en utveckling där Traugott & Trousdale's konstruktionaliseringsmodell verkar lämpa sig mycket väl.

⁴¹ För att konstruktionalisering ska konstateras krävs (utöver förändring i form- och betydelsesidan) ett tredje uppfyllt kriterium: otvetydiga belägg för den nya konstruktionen (Traugott & Trousdale 2013:22-23; jfr 3.4.).

6.4. Slutord

I denna uppsats har användningen av PS med *vara* kartlagts i ett material bestående av svenskt skriftspråk från tiden mellan 1225 och 1950. Ett antal egenskaper har annoterats i förekomsterna och signifikanta förändringsmönster analyserats.

Vi ser att konstruktionen var i bruk i svenskt skriftspråk senast i mitten av 1300-talet, och då med obligatorisk rumsbetecknande bestämning (rBest) i V1. Med förbehåll för att källäget dessförinnan inte är optimalt har en preliminär tidfästning av konstruktionens uppkomst föreslagits till mitten av 1300-talet.

Undersökningen har också givit underlag till ett förslag på inte bara när utan även hur PSV utan rBest etablerades i svenskt skriftspråk. De tidigaste förekomsterna utan rBest i materialet är från äldre nysvensk tid. De är få (endast fyra stycken) men har alla egenheten att ha ett objekt som kan tjäna som ställföreträdande rumsbestämning (aSpec-objekt). Det som föreslås är att det vid denna tid var möjligt att utesluta rBest i V1 om det fanns ett aSpec-objekt i V2 och att det i samband med detta uppstod en möjlighet att alternativt tolka *vara och* som en konstruktion i sin egen rätt – vilken uttryckte absentiv. Senare ökade antalet möjliga objekt och objektet blev optionellt. En mindre undersökning på sociala medier från 2000-talet visar att det finns sådant som antyder en novation i form av att konjunktionen *och* faller bort.

Utöver förslaget ovan har noterats att rBest *ute* ökat kraftigt från 1600-talet tillsammans med V2 som uttrycker förflyttning och att PSV under 1800-talet (bl.a. tillsammans med just rBest *ute*) börjat användas pejorativt.

6.5. Fortsatt forskning

Det som visats i denna uppsats torde kunna ge flera uppslag till vidare forskning. Två större områden kan skönjas:

Det i uppsatsen föreslagna händelseförloppet kunde undersökas ytterligare. En undersökning på ett större material, inklusive grannspråken danska och norska ända från äldsta tid, kunde ge en djupare förståelse för hur förändringen gick till och för den skillnad i argumentstruktur vi ser idag mellan å ena sidan svenska och å andra sidan danska och norska. Från tiden efter den föreslagna konstruktionaliseringens fullbordande kunde en jämförande analys göras av V2 i PSV med respektive utan rBest för att söka mönster som styrker eller motbevisar att en betydelsemässig reanalys ägt rum.

Ett annat uppslag är att undersöka dagens bruk av *vara och V*. En större undersökning kunde genomföras, eventuellt utifrån sociolingvistiska teoribildningar och metoder, och psykolingvistiska experiment genomföras för att utröna hur moderna språkbrukare uppfattar *vara och V*, hur skillnaden med/utan rBest uppfattas och

om/när de uppfattar utesluten konjunktion som acceptabel. Eventuellt kunde detta expanderas till andra PS, t.ex. *gå och V* där assimilation kan tänkas snabba på utvecklingen (/go: o/ → /go:/).

Slutligen vore ett sista spår, av mindre omfattning, att undersöka bestämningarna i V1 ytterligare utifrån ett semantiskt perspektiv. Vad står t.ex. ökningen av *vara ute och V* för, och hur blev det pejorativt ('vara ute och ränna'). Går det att påvisa någon relation till de pejorativa *gå och V* ('gått och förälskat sig')?

Litteratur

- Andersen 1894. Sammenfald og berøring. I: *Festskrift til Vilhelm Thomsen fra disciple. Udgivet i anledning af hans femogtyveårige doktorjubilæum 23 marts 1869 – 23 marts 1894*, s. 258–308. Köpenhamn. Gyldendalske Boghandels Forlag.
- Andersson, Lars-Gunnar 1979. *Några V–V-konstruktioner*. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Andersson, Peter 2007. *Modalitet och förändring*. En studie av må och kunna i fornsvenska. Göteborg; institutet för svenska språket, Göteborgs universitet.
- Andersson, Peter 2010. Språkhistoria och semantisk teori. I: *Studier i svensk språkhistoria 10 : Språkhistoria – för vem?* Göteborg: Göteborgs Universitet.
- Andersson, Peter; Blensenius, Kristian 2018a. En historisk studie av PS: konstruktionen gå och V i svenskan. I: *Lönnroth, Harry (m.fl., red.) Studier i svensk språkhistoria 14*. Vasa
- Andersson, Peter; Blensenius, Kristian 2018b. Matches and mismatches in Swedish [gå och V] 'go/walk and V'. An exemplar-based perspective. I: *Constructions and Frames*, Volume 10, Issue 2, Dec 2018, p. 147–177
- Beckman, Natanael 1936. *Svensk språklära för den högre elementarundervisningen*. Åttonde upplagan (utgavs ffg 1904). Stockholm: Bonnier.
- Bertinetto et al 2000. The progressive in Europe. I Dahl (red.): *Tense and aspect in the languages of Europe*, s. 559–604. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- Bertinetto, Pier Marco & Delfitto, Denis 2000. Aspect vs. Actionality: Why they should be kept apart. I Dahl (red.): *Tense and aspect in the languages of Europe*, s. 189–225. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- Blensenius, Kristian 2014. En tveksam imperfektmarkör : Aspekt hos pseudosamordningar med positionsverb. I: Gustafsson et al 2016. *Svenskans beskrivning 34*. Lund: Lunds universitet.
- Blensenius, Kristian 2015. *Progressive constructions in Swedish*. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Cederschiöld 1897. Om svenskan som skriftspråk. I: *Populärt vetenskapliga föreläsningar vid Göteborgs högskola IV*. Göteborg.
- Croft, William; Cruse, D. Alan 2004. *Cognitive Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dahlgren, Fredrik August (red.) 1875. *Skrifter till läsning för klosterfolk. Efter gamla handskrifter utgifna af F. A. Dahlgren*. Stockholm: Svenska Fornskrift-Sällskapet. Listad i Korp som Skrifter till läsning för klosterfolk.
- Delsing, Lars-Olov 1999. Från OV-ordföljd till VO-ordföljd En språkförändring med förhinder. I: *Arkiv för nordisk filologi vol. 114*.
- Delsing, Lars-Olov & Falk, Cecilia (u.u.). *Syntaxhistoria*.
- Ekberg, Lena 1983. Vara och – en markör för subjektets ”icke-plats”. I: *Nordlund. Småskrifter från Institutionen för nordiska språk i Lund 1, 1983*.

- Ekberg, Lena 1993. Verbet ta i metaforisk och grammatikaliserad användning. I: *Språk och stil. Tidskrift för svensk språkforskning* 3, s. 105–139.
- Fornsvenska textbanken. <https://project2.sol.lu.se/fornsvenska/>
- Garachana, Mar 2014. Absentive. I: *Diccionari de Lingüística* (onlineordbok). Barcelona: Universitat de Barcelona. <http://www.ub.edu/diccionarilinguistica/>
- GDS = Hansen et al 2011. Grammatik over det danske sprog. København: Det danske Sprog- og Litteraturselskab.
- Groot, Casper de 2000. The absentive. I: Dahl (red.): *Tense and Aspect in the languages of Europe*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- GUPEA = Gothenburg University Publications Electronic Archive. <https://gupea.ub.gu.se/>
- Hesse, Andrea 2009. *Zur Grammatikalisierung der Pseudokoordination im Norwegischen und in den anderen skandinavischen Sprachen*. Tübingen/Basel: A. Francke Verlag.
- Hilpert, Martin; Koops, Christian 2009. A quantitative approach to the development of complex predicates: The case of Swedish Pseudo-Coordination with *sitta* "sit". I: *Diachronica, Volume 25, Number 2, 2008*, pp. 242–261.
- Hjortstam, Klas 2018. *Att söka i Korp med CQP och Regexp – en introduktion*. Göteborg: Meijerbergs institut för svensk ordforskning, Göteborgs universitet.
- Holm Gösta 1958. Syntaxgeografiska studier över två nordiska verb. I: Uppsala universitets årsskrift 1958:1. Uppsala: Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet.
- Huldén Lars 1961. Om samordning hos Bellman. I: *Studier i nordisk filologi* 51:7–149.
- Håkansson, David 2011. Bisatsledföljden i äldre svenska – variation eller förändring. I: *Arkiv för nordisk filologi vol. 126*.
- Jespersen, Otto 1895. En sproglig værdiforskydning: og = at. I: *Dania III, s. 145–182*.
- Josefsson, Gunlög 1991 Pseudocoordination – a VP + VP coordination. I: *Working Papers in Scandinavian Syntax* 47, 130-156. Lund: Institutionen för nordiska språk. Lunds universitet.
- Juul Nielsen, Peter 2011. Kongruenskonstruktion i dansk : En syntaktisk analyse af indhold og udtryk. Oslo: Novus Forlag.
- Juul Nielsen, Peter 2020. *SV: Kongruenskonstruktion/pseudokoordination i ældre dansk* [e-post]. E-brev från Juul Nielsen vid Syddanske universitetet till Peter Andersso Lilja vid Göteborgs universitet 2020-05-09.
- Kinn, Torodd; Blensenius, Kristian; Anderson, Peter 2018. Posture, location, and activity in Mainland Scandinavian pseudocoordinations. I: *CogniTextes : Revue de l'Association française de linguistique cognitive, volume 18 | 2018 : Varia*.
- Korp = Språkbankens konkordansverktyg. <https://spraakbanken.gu.se/korp/>
- Kuteva, Tania 2001. *Auxiliation : An Enquiry into the Nature of Grammaticalization*. Oxford: Oxford University Press.

- Kvist Darnell, Ulrika 2008. *Pseudosamordningar i svenska : särskilt sådana med verben sitta, ligga och stå*. Stockholm: Stockholms universitet.
- Langacker, Ronald W. 1977. Syntactic reanalysis. I Li (red): *Mechanisms of Syntactic Change*. Austin: University of Texas Press.
- Levinson, Stephen C. 2003. *Deixis and Pragmatics*. Oxford: Blackwell Handbooks in Linguistics.
- Lilljegen, Joakim 2018. *Introduktion till Språkbankens historiska material i Korp*. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Litteraturbanken. <https://litteraturbanken.se/>
- Loh, Yeo & Kulathuramaiyer 2016. *Multimodal Integration Technique in a Map-Based System using Spatial and Deictic Relationship*. Kota Samarahan, Malaysia: Universiti Malaysia Sarawak
- Lundström, Gudrun 1939. *Studier i nyländsk syntax*. Stockholm: Norstedt.
- Lødrup, Helge 2002. The syntactic structures of Norwegian pseudocoordination. I: *Studia Linguistica* 56 (2): 121–143.
- Magnusson Petzell, Erik 2011. OV-ordföljd i svenskans historia. I: *Arkiv för nordisk filologi vol. 126*.
- Mikkelsen, Kristian 1894. *Dansk sproglære: med sproghistoriske tillæg: handbok for lærere og viderekomne*. Köpenhamn: Lehman & Stage.
- NRG = Faarlund et al 1997. *Norsk referansegrammatikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Petersson, Gertrud 2005. *Svenska språket under sjuhundra år : En historia om svenskan och dess utforskande*. Lund: Studentlitteratur.
- Ross, Daniel 2016. Between coordination and subordination: typological, structural and diachronic perspectives on pseudocoordination. I: F. Pratas, S. Pereira, C. Pinto (red): *Coordination and Subordination: Form and Meaning – Selected Papers from CSI Lisbon 2014* (s. 209–243). Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
- SAG = Teleman m.fl. 1999. *Svenska Akademiens grammatik*. Stockholm: Norstedts ordbok
- SAOB = *Ordbok över svenska språket, utgiven av Svenska Akademien 1898–*. Lund: Gleerups
- Sdw = Söderwall, K.F. 1884–1918. *Ordbok öfver svenska medeltids-språket och Ordbok öfver svenska medeltids-språket. Supplement 1925–1973*.
- SO = *Svensk ordbok utgiven av Svenska akademien*. Stockholm : Norstedt
- Stroh-Wollin, Ulla 2018. Stark eller svag? Bestämd eller obestämd? Om utvecklingen av adjektivets former i fornsvenskan. I: *Studier i svensk språkhistoria 14*. Vasa: Vasa universitet.
- Styffe, Carl Gustaf (red.) 1870. *Bidrag till Skandinaviens historia ur utländska arkiver. Samlade och utgifna af Carl Gustaf Styffe. Tredje delen. Sverige under Karl Knutsson och Kristiern af Oldenburg, 1448–1470*. Stockholm. Listad i Korp som Bidrag till skandinaviens historia 3

- Styffe, Carl Gustaf (red.) 1875. *Bidrag till Skandinaviens historia ur utländska arkiver. Samlade och utgifna af Carl Gustaf Styffe. Fjerde delen. Sverige i Sten Sture den äldres tid, 1470–1503*. Stockholm. Listad i Korp som Bidrag till skandinaviens historia 4
- Svenskt diplomatarium. <https://riksarkivet.se/diplomatariet>
- Teleman, Ulf 1974. Manual för grammatisk beskrivning av talad och skriven svenska. I: *Lundastudier i nordisk språkvetenskap 6*.
- Tonne, Ingebjørg 2001. *Progressives in Norwegian and the theory of aspectuality*. Doktorsavhandling, Oslo: Oslo universitetet.
- Traugott & Trousdale 2013. *Constructionalization and constructional changes*. Oxford: Oxford University Press.
- Vannebo, Kjell Ivar 1969. *Aksjonsart i norsk: Ein syntaktisk funksjonsanalyse*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Vannebo, Kjell Ivar 2003. Ta og ro deg nde noen hakk: on pseudokoordination with the verb ta 'take' in a grammaticalization perspective. *Nordic Journal of Linguistics* 26:2 s. 165–193.
- Wiklund, Anna-Lena 1996. Pseudocoordination is subordination. I: *Working papers in Scandinavian Syntax* 58. Lund: Institutionen för nordiska språk, Lunds universitet.
- Wiklund, Anna-Lena 2005. *The Syntax of Tenselessness: On Copying Constructions in Swedish*. Umeå: Institutionen för filosofi och lingvistik, Umeå Universitet.
- Yule, George 1996. *Pragmatics*. Oxford: Oxford University Press.

De historiska språkproven:

Texter från fornsvenska textbanken, via Språkbanken

- (AH) = Agneta Horns levnadsbeskrivning
 (BJ) = Barlaam och Josaphat
 (EH) = Om Erik den helige
 (HaqS) = Haquin Spegel. Dagbok
 (JS) = Jon Stålhammars brev
 (KE) = Legenden om Katarina av Egypten
 (OP) = Olaus Petri krönika
 (PB) = Per Brahes krönika
 (PMB) = Peder Månssons Bondakonst
 (PP) = Pentateuchparafrazen
 (SjT) = Själens tröst
 (SvMp) = Svenska medeltidspostillor 1

Medeltida dokument från Svenskt diplomatarium, via Språkbanken text

- (SvMtb) = Svenska medeltidsbrev

Historiska dagstidningar från KB (KubHist), via Språkbanken text

- (AB) Aftonbladet

(BP) = Blekingsposten
 (K) = Kalmar (dagstidning)
 (SP) = Stockholmsposten
 (SuT) = Sundsvalls Tidning
 (ÖP) = Östgötaposten

Skönlitteratur m.m. från Litteraturbanken, via Språkbanken text

(AS) = August Strindberg. Tryckt och otryckt II
 (AuB) = August Bondeson. Jon i Slätthult. Halländska gränsbolifvet
 (BA) = Barbro Alving. Dagbok från Långholmen
 (CJLA) = Carl Jonas Love Almqvist. Törnrosens bok
 (CXII) = Carl XII bibel
 (DA) = Dan Andersson – Chi-mo-ka-ma
 (EE) = Brev från Erik Eriksson Gyllenstjerna
 (HS) = Hjalmar Söderberg – Förvilleiser
 (MS) = Malla Silfverstolpes memoarer. Andra delen.
 (OL) = Oscar Levertin – Konflikter, Nya noveller
 (SA) = Sven Aorells dagbok 1707–1713

Övriga texter, via Språkbanken text

(EB) = Ekeblads brev
 (GVB) = Gustav Vasas bibel
 (H8D) = Hvar 8 dag

Dramatik från Dramadialog, korpussamling från Uppsala universitet

(HG) = Herbert Grevenius – Sonja
 (HM) = Harald Molander – Vårflod
 (PL) = Per Lagerkvist – Midsommardröm i fattighuset
 (OD) = Olof Dalin – Den Afwundsuke

Historiska texter från GUPEA, via Göteborgs universitetsbiblioteks nätplats

(DG) = Diarium Gyllenanium
 (SST) = Stockholms stads tänkeböcker.

Språkprov som är citerade från andra författare förklaras inte i denna lista, utan kommenteras vid behov där de förekommer i texten.

Bilaga A. Strukturella kriterier

Det finns ett antal vedertagna strukturella kriterier för att skilja PS från äkta samordning. Det första rör prosodi – övriga syntax:

- I. V1-verbet är prosodiskt obetonat
- II. V1 och V2 kan inte parafraseras med samordnade satser
- III. Konstruktionen kan inte ta *både*
- IV. V2:s eventuella objekt och bundna adverbial kan extraheras
- V. V2 kan topikaliseras
- VI. Subjekt måste vid omvänd ordföljd stå direkt efter V1-verbet
- VII. Satsadverbial måste vid fa-ordföljd stå direkt efter V1-verbet
- VIII. V1 och V2 kan inte byta plats med bibehållen betydelse

Denna lista med åtta kriterier ur litteraturen om PS, är sammanställd av Kvist Darnell (2008:87–91)

Bilaga B. Materialet

<i>Fornsvenska textbanken</i> ⁴²	(Antal token)
Äldre lagar	531 192
Äldre religiös prosa	491 605
Yngre lagar	117 773
Yngre religiös prosa	1 365 544
Yngre tänkeböcker	160 831
Profan prosa – Konungastyrelsen ⁴³	24 510
Profan Prosa 1400-tal	169 487
Profan prosa 1500-tal	45 808
Nysvenska krönikor (1500-tal)	210 843
Nysvenska, övrigt – Anna Vasas brev 1591–1612	8 746
Nysvenska, övrigt. 1600-tal	185 655
Nysvenska övrigt 1700-tal	150 189
Dalin: then swänska argus (1732–1734)	260 093
Summa	3 722 276

<i>Svenskt diplomatarium</i> ⁴⁴	
Medeltidsbrev, svenska	967 228

<i>Litteraturbanken</i> ⁴⁵	
Medeltidstexter ur tre böcker utgivna på 1870-talet ⁴⁶	577 978
Litteraturbanken 1600-tal	85 380
Litteraturbanken 1700-tal	2 834 627
Litteraturbanken 1800-tal, urval ⁴⁷	6 251 915
Litteraturbanken 1900–1950, urval	2 286 632
Summa	12 036 532

<i>KubHist</i> ⁴⁸	
1700-tal, urval	9 390 442
1800-tal, urval	9 933 770
1900-tal (t.o.m. 10-talet), urval	2 637 046
Summa	21 961 258

⁴² *Fornsvenska textbanken* är ett projekt lett av Lars-Olov Delsing vid Lunds universitet. Projektet digitaliserar fornsvenska texter och gör dem tillgängliga över internet (<https://project2.sol.lu.se/fornsvenska/>)

⁴³ Korpusen *Profan prosa* består av texter från 1400- och 1500-talen samt den 1632 av Bureus utgivna Konungastyrelsen som sannolikt är efter en förlaga från mitten av 1300-talet.

⁴⁴ *Svenskt diplomatarium* är en avdelning inom Riksarkivet som tillgängliggör svenska medeltidsdokument (<https://riksarkivet.se/diplomatariet>).

⁴⁵ Litteraturbanken är en ideell förening som "tillgängliggör svensk skönlitteratur och andra texter av vikt för vår förståelse av det litterära kulturarvet" (<https://litteraturbanken.se>).

⁴⁶ De tre böckerna är Styffe (1870), Styffe (1875) och Dahlgren (1875).

⁴⁷ För exempel på hur urvalen gjordes, se **Bilaga C. Databasfrågan**.

⁴⁸ Samlingen Kubhist består av OCR-läst tidningstext, och bygger på material som tillgängliggjorts genom projektet Digidaily, ett samarbete mellan Kungl. biblioteket, Mittuniversitetet och Riksarkivet, där miljontals svenska tidningsnummer digitaliserats. Medan denna uppsats skrevs kom en ny version av KubHist; för att få kontinuitet i arbetet användes endast den gamla versionen.

Övrigt tillgängligt via Språkbanken text	
Gustav Vasas brevproduktion (1500-tal)	253 642
Gustav Vasas bibel – Nya Testamentet (1500-tal)	469 706
Nils Matsson Kiöpings resor (1647)	38 089
Ekeblads brev (1639–1655)	52 253
Runeberg "Diverse tidningar" 1900–1940-tal	3 148 166
SvD:s årsbok 1923–1945, 1948, 1958	1 528 935
Summa	5 490 791

GUPEA⁴⁹	
Stockholms stads tänkeböcker nr 2, 4, 6 och 8 av 8 st. (1514–1583)	559 523
Per Brahes tänkebok (1600-tal)	19 577
Erik Dahlbergs dagbok (1600-tal)	94 860
Axel Oxenstiernas skrifter och brevvexling (1600-tal)	214 715
Diarium Gyllenianum (1600-tal)	104 736
Summa	993 411

Dramadialog⁵⁰	
1700-tal	180 288
1800-tal	283 025
1900-tal t.o.m. 1950	383 962
Summa	847 275

Egen OCR (dagböcker o dyl)	
Karl XI:s bref till Nils Bielke	17 411
Konung Karl XII:s egenhändiga bref	10 168
Rålamb's diarium	10 176
Summa	37 755

⁴⁹Gothenburg University Publications Electronic Archive (se <https://gupea.ub.gu.se/>). I tokenmängden är inte förord, register och de i slutet placerade ordföklaringarna medräknade. Fotnoterna i den löpande texten är dock medräknade.

⁵⁰Korpussamling från Uppsala universitet med dramatik från 1700-, 1800- och 1900-talen.

Bilaga C. Databasfrågan

För material t.o.m. 1600-talet användes denna CQP-fråga⁵¹ i Korp. För förklaring av syntaxen, se Hjortstam (2018).

```
[word =
"[eä]r|[aæ]r|[eä]hr|äro|aro?|äst|h?[vw]ar?|[vw]ahr|vard?t|[vw]att?|((vw)(or[oe]|ara|arande|[aeou]rith?))|
väret|varidh|waareedh|warom?|wærin?|uoro|uare" %c]
[word = "[a-zðþæœø].*" %cd] {0,2}
[word = "oc[kh]?|ok|å" %c]
[word !="." & word !=".*[0-9].*"]
```

För material från och med 1700 användes denna CQP-fråga i Korp

```
[word = "[eä]r|[aæ]r|ähr|äro|h?[vw]ar|((vw)(or[oe]|ara|arande|arit))" %c]
[word = "[a-zðþæœø].*" %c] {0,2}
[word = "oc[kh]?|ok|å" %c]
[word !="." & word !=".*[0-9].*"]
```

I vissa korpusar lades denna kod till för sista lexemets ordklassanotering

```
pos = "VB"
```

I vissa stora korpusar lades kod till som skapade ett begränsat urval utifrån datum. Här ett exempel från KubHist som begränsar frågan till den första och andra dagen varje månad under första halvåret varje år under hela 1800-talet

```
_.text_date = "1800-0[17]-[12].|1810-0[17]-[12].|1820-0[17]-[12].|1830-0[17]-[12].|1840-0[17]-[12].|1850-0[17]-[12].|1860-0[17]-[12].|1870-0[17]-[12].|1880-0[17]-[12].|1890-0[17]-[12]."
```

För de korpusar som inte finns tillgängliga via Korps användes konkordansprogramvaran *AntConc*. Programmet använder en annan frågesyntax än Korp och en särskild fråga konstruerades enligt nedan.⁵²

```
(?i)(\b[eä]r?\b|\b[aæ]r\b|\bähr\b|\b[äa]ro\b|\bh?[vw]ar\b|\bva(hr)?\b|\b[vw](or[oe]|ara|arande|arit)\b)\s
(\b\w+\b\s)?
(\b\w+\b\s)?
(\boc[kh]?|ok|å\b|\bå\b)
```

⁵¹ CQP = Corpus query processor query language, ett frågespråk för korpusdatabaser (Hjortstam 2018:6).

⁵² Radbrytningarna tillagda här för tydlighet. Skall frågan användas i AntConc måste detas bort.